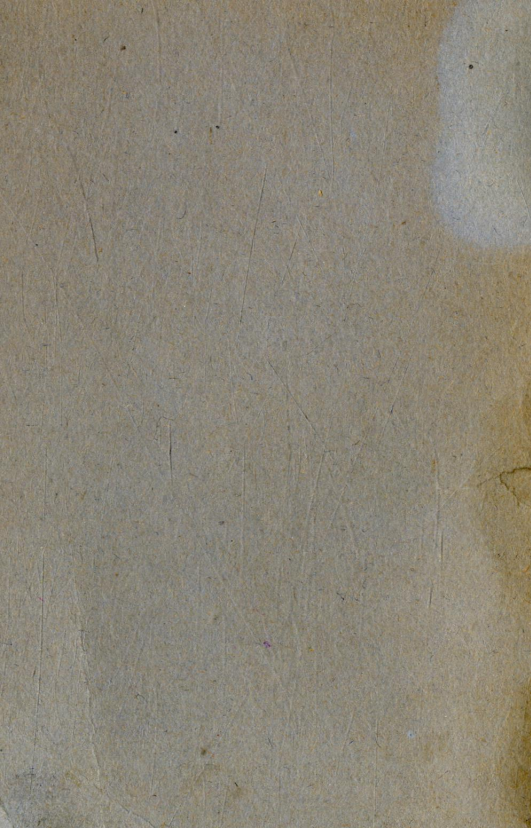

91171/[5]

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ

ПИСАННЯ

Б

Баг 258-29/ч 5

І. ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ
П И С А Н Н Я

~~Н.С.С.~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР

№ И

06
Ю
ЛІТЕРАТУРНА БІБЛІОТЕЧКА

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ

ПИСАННЯ

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

~~91171~~

~~41.516~~

~~91171~~

КРАКІВ

1943

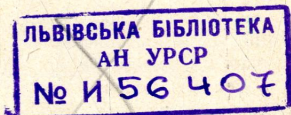
ЛьВІВ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

8(c)У.": 1917" - 1 + W5(2=Ук)5-65ЯУУ.т
+ 8(c)У.": 1917" (092 Величк) W5(2=Ук)5-4Релл. 1/5

Редакція і вступна стаття Є. Ю. Пеленського

Обгортка Юрія Нарбути

Коштом „Бистриці“. Спілки з о. в. Краків, Медова 9.
Друком „Нової Друкарні Денникової“ Краків,
Оржешкової 7. — 40034.

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ

I.

Бібліографія

Майже до наших днів належав Іван Величковський, талановитий поет XVII ст., до призабутих, чи в крайній мірі до неслухно недоцінюваних українських поетів.

Причин було кілька. Одна, що ніщо з писань І. Величковського не було в свій час друковане за його підписом, з чим в'яжеться непевне авторство. Але найважливіша причина була та, що новіші дослідники української поезії не зуміли піднятися понад літературний смак свого часу, не пробували навіть вглибитися в поезію доби барока, через що й не могли відчувати її своєрідної краси. Вони засуджували її як „непоетичну“, а разом з тим і її творців.

За життя І. Величковського надруковано лише його емблематичний вірш *Марія*, що друкувався в антології релігійної поезії п. н. *Вінець молитв сед-*

мичних дванадесят зіздіний (Київ 1694).¹ Як і інші вірші в цій книжці, надруковано і *Марію* без підпису автора. Не є виключене, що й деякі інші поезії цього збірника належать перу І. Величківського. На всякий раз більшість тих поезій була записана в його рукописному збірнику з 1670—1680-их рр., що його оголосив згодом акад. Перец.

Вдруге попали знову на друкарський станок деякі поезії Івана Величківського щойно в ХІХ. ст.

Перша, на скільки мені відомо, це вірша Гетьманові Іванові Самійловичеві, що її переписав у своєму *Повіствованію літописному* Самійло Величко в 1720 р. Оголошена вона друком 1855 року.²

В 1866 р. проф. М. Петров оголосив дві поезії І. Величківського з його рукописного збірника з 1670-их рр., але приписав їх помилково його братові Лаврентієві.³ Згодом, у 1904 р., дав він і перший опис цього збірника.⁴

Починаючи з 1866 р. часто згадували Величківського історики української літератури, але не як поета, а як якогось віршомазу, що писав нікому непотрібні, позбавлені всякої думки, барокові „хімерні вірші“.

Щойно останніми часами зацікавилися дослідники українського письменства творчістю І. Величковського основніше, без упереджень. Велика заслуга в тому акад. В. Перетца, що ще в 1905 р. надрукивав дві епіграми Величковського з того ж збірника,⁵ чотири роки пізніше звернув увагу на два рукописні збірники поезій Величковського з 1690 і 1691 р. п. н. *Млеко* та *Зегар з полузегарком*,⁶ а в 1929 р. надрукував обширний опис іншого збірника цього поета, який назвав *Українською антологією 1670—1680-х років* разом із більшою кількістю віршів Івана Величковського і деяких інших поетів того часу, що були поміщені в цьому збірнику.⁷

Дещо раніше проф. О. Грузинський передрукував *Марію* і звернув увагу на тісний зв'язок *Вінця молитв седмичних* з поезіями І. Величковського, що були зібрані в його збірниках *Млеко* та *Зегар з полузегарком*.⁸

Тільки — як мені відомо — досі оголошено творів І. Величковського.

Першу і одну розвідку про епіграми І. Величковського з *Антології* оголосив 1941 р. проф. Д. Чижевський.⁹ Автор, добрий знавець української барокової поезії, перший підійшов до тво-

рів Величковського без упереджень попередніх дослідників, що дало йому змогу ствердити їх високе майстерство, а їх автора назвати „майстром малих форм”. В тому велика його заслуга. Шкода лише, що він обмежився лише до досліді епіграм І. Величковського та їх відношення до епіграм Джона Овена, а інші твори нашого поета оставив поза своєю увагою. Через те його незвичайно інтересна розвідна вийшла дещо однобічна, бо Величковський це не лише майстер малих, але і більших форм. Той сам автор згадав про епіграми Величковського і в своїм підручнику історії української літератури.¹⁰

Спроба повнішого огляду цілої літературної спадщини дається тут уперше.¹¹

ІІ.

Життєписні дані

Про життя Івана Величковського знаємо, порівнююче, небагато.

Походив він з родини, що дала українському письменству кількох більше і менше визначних діячів. — Найбільш відомі це Лаврентій Величковський, старший брат Івана, намісник Пивського Свято-Никольського монастиря (помер 24 лютого 1673 р.). Йому припису-

вали авторство відомих раків *Анна ми мати*, в дійсності ж є він автором інших релігійних віршів.

Між нащадками Івана Величковського був внук Паїсій (1722—1794), відомий український містик, перекладач і видавець релігійної літератури. З дальших нащадків можна згадати ще Йосифа, (1773—1852) єпископа архангельського і смоленського, що теж залишив по собі слід у релігійному письменстві.

Коли, і де народився Іван Величковський — невідомо.

Пізніша родинна традиція, з початку XVIII. ст., подавала, що рід Величковських займав здавен-давня протопопію в Полтаві. На цій основі мати Паїсія по смерті чоловіка і старшого сина Івана, що оба теж займали це становище, просила київського митрополита в 1734 р., щоб залишив це місце за її молодшим сином Петром (в монашестві Паїсієм), що мав тоді лиш 13 літ. Митрополит вислухав прохання і велів вислати Петра до Київської Академії на науку.¹²

Тому не виключене, що й Іван був сином полтавського протоєрея й народився в Полтаві.¹³

Так само лише на основі посередніх даних можна догадуватися, що Іван Ве-

личковський народився десь у 1630-их роках.

Як виходить із його творів, дістав він широку освіту, без сумніву, в Київській Академії, що теж потверджує характер його поезії, такої близької до академічної поезії того часу.

По закінченні освіти через довший час не висвячувався. В збірнику, що його оголосив акад. Перетц в між різними записками теж „Письмо к пану [Івану] Величковському” з повідомленням про смерть його старшого брата Лаврентія 24. лютря 1673 р.¹⁴ Отже в тому часі Іван Величковський ще не був висвячений.

В 1670-их рр. — як виходить зі змісту Збірника — працював він головно над епіграмами і фігурними віршами.

Дальша певна дата це 1687 р. Тоді Величковський був уже висвячений, жив у Полтаві, але протопопом ще не був (був ним Лука Семіонович). В тому році підніс він гетьманові свою віршу, яку записав Самійло Величко.² Він називає в тому часі Івана Величковського вже „старим” і характеризує його, як „мужа повного благодати Божої і мудрости”.

З 1690 і 1691 р. походять два дальші

збірники віршів Величковського, *Млекота Зегар з полузегарком*, що, на жаль, остали в рукописі.⁶ В тому часі був він уже полтавським протоєреєм.

Коли помер Іван Величковський — невідомо. Можна лише догадуватися, що десь під кінець XVII, або в перших роках XVIII. ст.

По нім став полтавським соборним протоєреєм Успенської Церкви його син Іван, що помер 1726 р., а по його смерті внук, теж Іван, що помер 1734 р., старший брат Паїсія.

III.

Справа авторства

М. Петрів приписував авторство більшості віршів, поміщених в *Антології* Лаврентієві Воличковському. Перетц вважає автором Івана. Стверджують це такі дані: в *Антології* на л. 128, отже не при кінці, поміщено повідомлення про смерть о. Лаврентія. 2. Ледви, чи Лаврентій, монах, тоді вже намісник монастиря, писав би світські, часом навіть легкого змісту вірші. 3. Підходило це одначе Іванові, молодшому від Лаврентія, в 1670-их рр. напевно ще світському чоловікові. 4. В присвяті панні

Февронії виразно назвав Величковський себе *Йоанном*. Це й є найважливіше.

На цьому становищі стоїть теж проф. Чижевський у своїй праці про літературний барок, хоч він неслухно відкидає один аргумент (2), мовляв, світські вірші нічого не говорять, „бо... вони є перекладами”. Отож, поперше далеко не всі світські вірші Величковського є перекладами, по друге монах і для перекладу не вибирав би світських віршів легкого змісту, а то й незгідних з церковною наукою.¹⁶

Не викликає ніяких сумнівів авторство *Вірші Самійловичові*, засвідчене С. Величком. — Те саме й зі збірниками, та на жаль вірші з цих збірників не були друковані.

Найбільше сумнівів насуває *Вінець молитв седмичних дванадесят звідний*. Пекарський догадувався, що автором міг бути київський митрополит Варлаам Ясинський, але це лише здогад.¹⁷ Проф. Петров подає, що більшість вінців належить Димитрію Тупталові Ростовському.¹⁸ Знову ж акад. Перетц звертає увагу, що деякі наголовки зустрічаються між творами архим. Гаврила Домецького.¹⁹

Про авторство, вірша з *Вінця* п. н.

Марія подав проф. Грузинський такий здогад: „Тут зібрані водне всі емблеми Богородиці — облачний і огнений стовп, місяць, розцвілий жезл Аарона, скиптр, „финик“, пальмова вітка і т. под. — все чим любується Млеко і Зегар Величковського з 1690 і 1691 р. Можна твердити, що між Млеком і Зегаром з одної сторони і Вінцем є тісний внутрішній зв'язок, тимбільше, що Млеко було посвячене митрополитові Варлаамові Ясинському”.⁸

На цій основі приймаю, що вірш Марія з Вінця належить І. Величковському, залишаючи на боці питання авторства інших поезій, поміщених у цій збірці.

IV.

Два стилі

До літературного твору, що повстав у якійсь давноминулій добі, слід підходити зі становища поетики даної доби. Щойно відповівши на питання, чи і наскільки відповідає даний твір тогочасним літературним законам і смакові, можемо розглянути й друге питання: чи і наскільки цей твір відповідає т. зв. „вічним” вимогам поезії, цебто по крайній мірі не лише давньому, але і нашому літературному смакові.

Тимто, заки перейти і до розгляду поезій Івана Величковського треба пригадати хоч найосновніші закони барокової поетики. Це тимбільше необхідне, що в підручниках історії української літератури ці речі затемнені, чи просто без належного зрозуміння представлені.

В українських школах XVII. ст., як як і скрізь в Європі, була одна кляса, присвячена вивченню законів поетики. Навчання не було лише теоретичне, але і практичне, цебто кожний студент обов'язково мусів писати різні літературні вправи. Могло воно доводити і до графоманства, але з другого боку впливало безсумніву на піднесення загального рівня культури поетичного слова. Коли ж таку школу перейшов обдарований поет, то відразу підносився високо у своєму майстерстві.

Теоретичні основи барокової поетики побудовані на синтезі двох попередніх культурних епох: середньовічного готику і ренесансу. Барокова поезія об'єднувала в одне давню теоцентричну систему з новою антропоцентричною, вічне з дочасним, культ Христа з пеанами клясичному Бакхові, містицизм з гедонізмом. З тої синтези виростала логічна

в своїх заложеннях і послідовна в побудові — хоч для нас, вихованих на алогічній романтичній поетиці, зовсім незрозуміла — барокова поетика.

Розумування її теоретиків таке: коли поезія змагає передовсім, чи виключно, до ідеалу краси, а не до ідеалу правди (наука), чи добра (проповідь, публіцистика), коли поезія здавен-давна користується поетичними прикрасами власне для підсилення літературної вартости твору, то простий внесок з того, що літературних прикрас повинно бути в творі як найбільше.

Тим власне пішла барокова поетика о крок далі від клясичної, хоч може і о пів кроку за далеко, бо людський дух не вдовольняється якоюнебудь пересадою, чи однобічним спрощенням якоїнебудь глибокої складної речі.

Тим не менше барокова поетика сповнила своє завдання.

Барокова поезія змагає до як найсильнішого побудження естетичного сприймання, звідсіля пошуки за чимось незвичайним, несподіваним, чи грандіозним, звідсіля і антиномічність, як композиційний принцип творчости.

Захоплення прикрасою в літературнім творі доводило до переладованнями фі-

гурами і тропами, до розросту метафори, що нанизана одна на одну могла виповнити собою весь твір, до гіпертрофії орнаменту, до виключної декоративності. Тяга до орнаментики створювала нові жанри, як от фігурний вірш, так як тяга до гіпертрофованої метафоричності емблематичний вірш.

Та відразу треба відмітити, що великі поети барока ніколи не йшли лише на саму мистецько-формальну побудову твору — і в тому власне їх великість.

Не працювали вони теж виключно в межі улюблених барокових жанрів, таких як напр. ода, панегірик, епітафійон, які давали вправді велетенські можливості для згущеного примінення формальних поетичних прикрас, але не давали великої змоги поглибити, чи загалом належно представити якусь глибшу, непроминаючої вартості ідею.

В українській бароковій поезії всі ці питання ускладнювалися ще наявністю двох літературних мов: церковнослов'янської, сильно зукраїнізованої та української народної з деякою домішкою чужих форм і слів.

Починаючи з XVI. ст. народна мова здобула собі неодну нову позицію, щоб назвати лише напр. проповідь (учитель-

~~44.846.~~

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ні евангелія і т. д.), тимто і теоретики барокової поезії не могли оминати цього факту. Вправді деякі з них (М. Смотрицький і ін.) хотіли оборонити всі давні позиції, але це не вдавалося. З часом вирішено цю справу компромісово: допущено обі мови до письменства.

Але і тут строге логічне переведення довело до створення цілої теорії т. зв. двох стилів. — Теоретики української барокової поезики поділили тематику і разом з тим літературні жанри на дві групи:

Високий стиль обіймав поважну тематику т. зв. „матерію” (про Бога, про царів, про героїв і т. д.) — низький звичайну, буденну тематику (про селян, козаків і т. п.)

До високого стилю зараховувались такі літературні роди, як молитва, гимн, ода, епос чи трагедія, до низького пародія, сатира, комедія. Само собою, що трагізм міг належати лише до високого, а комізм лише до низького стилю.

Високий стиль вимагав церковно-слов'янської мови, низький народної.

Цих вимог придержувалися всі українські поети XVII—XVIII., тимто маємо з того часу твори в двох мовах. Один і той сам автор писав — залеж-

Львівська державна
наукова бібліотека
6947

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР

№ И 5.6407

но від „матерії” одною, або другою мовою, ба навіть в одному і тому самому творі, коли це напр. була трагедія з інтермедіями, або коли виступали постаті високого і низького походження, вживали двох мов.

Придержувався цих законів барокової поетики, а зокрема вимог що до поділу творів на два стилі і Величковський.

V.

В майстерні майстра

Антологія І. Величковського має поруч віршів різних авторів, деякі літературні матеріяли, що дозволяють вглянути в мистецьку роботу цього типово барокового майстра, пізнати, як він творив.

В цю добу його творчости (1670-і рр.) інтересували його передовсім епіграми, та емілематичні вірші. — При тому Величковський часто користувався як взором епіграмами Джона Овена (1560—1622), найбільшого майстра цієї малої літературної форми. — Деякі вірші знову написані двічі, що дає змогу прослідити, як їх опрацював поет.

До таких віршів належить епіграма *О Богу і світі*:

Не Бог єсть на сім світі,
світ сей во мнозі
Світі сім ми єстєсьми,
обисьми і в Бозі.²⁰

Є це лише кинутий, невідгладжений
переклад з Овена: *De Deo et Mundo*
(XI, 20):

Non est in Mundo Deus hoc:
hic mundus in illo est,
Hoc sumus in mundo
nos; utinamque Deo.

З цієї епіграми не був задоволений
передовсім автор. *Во мнозі* видалося йому
неясне, він і поясняє: *во мнозі то*
єсть в широком. Але зараз таки дає
зовсім нову редакцію: *Албо так луч-*
ше:

Не Бог єсть в світі, але світ
в нім, як сніп в стозі:
Ми як класи в сім світі,
обисьми і в Бозі.

Оця друга редакція значно відбігла
від первовзору. Це вже не переклад,
але свобідна перерібка. Величковський
заховав загальну думку, але додав аж
два власні порівняння (як сніп в стозі;
ми як класи). Епіграма стала живіша,
зрозуміліша, гладша. З формального

боку остаточної редакція дещо слабша від першої: менше тих самих слів повторено. Схема повторень у цих епіграмах така (Бог — 1, світ — 2):

перша: 1, 2, 2, 1, / 2, 1

друга: 1, 2, 2, / 2, 1

Не говорить воно проти Величковського як майстра, а навпаки виставляє йому дуже корисне свідоцтво і в очах нинішнього читача: Для кращого вияву ідеї легко жертвує він бароковими прикрасами.

Не значить воно одначе, що Величковський не присвячував багато уваги складним літературним формальним засобам барокової поетики, як це побачимо далі, але і тут і там всетаки постійно мав на оці головно ідею твору.

За цю дбалість за ідею говорить і друга перерібка. На самому початку рукопису (л. 15) записано чотировірш, що так зачинається:

В бідах ти мні одрада,
в скорбах ти утіха,
Уповающу на тя
не набавиш сміха.

Оце сміха, потрібне для риму, очевидно, не вдовольняло поета. Воно було

надто неповажне, не підходило до по-
важної тематики — „матерії”, як її на-
зивали теоретики барокової поезії, до
високого стилю. Тимто по якомусь часі
він переписує в рукописі ще раз цю епі-
граму (л. 119) поправляючи другий ря-
док: *Утікши к Тобі назад, не йду без*
успіха.

В свою записну книжку, вносив Ве-
личковський поруч творів різних тодіш-
ніх українських авторів, що могли слу-
жити йому за взір, також сировий ма-
теріял. Належить тут напр. запис *О оку*:

„Дивуються люди, же василиск
єдним очес поїзренням чоловіка
убиваєть; далеко барзій дивовати-
ся треба, же чоловік очима своима
любо не тіло, але душу і не повре-
менною тілко, але вічною убиває
згубою” (л. 126).

Повторення (дивуються, очі, чоловік,
убиває) як і протиставлення (тіло —
душа, временна — вічна) вказує, що ма-
ємо тут до діла з матеріялом пригото-
ваним власне для епіграми.

Мабуть таким самим літературним
матеріялом для епіграми мали бути
й *Пословиці* і різні виписки з дуже чи-

сленних книг, що на жаль у акад. Перетца не передруковані.

Тим не менше вказують вони на широкі літературні інтереси і читання авторове в тодішній релігійній, однаково признаній, як і апокрифічній літературі, та в світському письменстві.

VI.

Літературні джерела

Різноманітна тематика творів І. Величковського вказує, що і літературні джерела цих творів мусіли бути і дійсно були різноманітні. Потверджує це й його рукопис, багатий у виписки з різних авторів.

На одного з них звернув увагу сам Величковський, коли писав при одній епіграмі, що вона: „власної праці моєї, не з Овенуса”. Ідучи за цією вказівкою, проф. Чижевський порівняв епіграми Величковського з епіграмами Джона Овена. „Мені вдалось встановити, — пише він — що цей вірш, як і цілий шерег дальших, є перекладом епіграм словутного англійського епіграмастика Джона Овена (1560—1622).²¹

Усіх перекладів, переробок і запозичень з Овена є 30. Проф. Чижевський

усе те називає перекладами — неслухно, бо перекладів у дійсності мало, усього 5—6, більше переробок. Але про одні і про другі можна повторити окреслення проф. Чижевського: „Переклади його здебільша дуже добрі і стислі, дотепні та добре передають пуанти оригіналу”.²²

Як приклад перекладу з Овена, який у свою чергу запозичив думку зі Святого Письма, можна подати епіграми Сонце — час:

Вел. III. 5: *Прудке есть сонце,*
але прудший час немало:
час ніколи,
а сонце колись юж стояло.

Ов. VIII. 28: *Sol celer est, at Sole*
tamen velocior hora:
Hora stetit nunquam.
Sol aliquando stetit.

Переклад, як і оригінал зберігає основне перехресне протиставлення типу хіязми та загострену кінцівку. Крім того Величковський передає згідно з духом барокової поезії всі прикраси оригіналу, за які правлять у епіграмі ті самі слова, іноді повторені в дещо відмінному, або навіть протиставному значенні. Схема повторних слів у Овена

така: 1. 1. 2. / 2. 3. 1. 3. Величковський не лише зберіг цю схему, але збагатив її ще словами *прудке — прудий*. Його схема: 1. 2. 1. 3. / 3. 4. 2. 4. Вже з цього прикладу видно, що Величковський не був звичайним перекладачем, а талановитим майстром, що в найвищій мірі опанував складну барокову поетику.

Таке саме уліпшення видно в іншому перекладі, що в Овена є звертанням до Павла (*Ad Paulum sepultum*), у Величковського *До когось*:

Ов. III. 193: *Ex utero matris venisti
nudus in orbe :*

*In terram tectus
sindone, Paule, redis,
Plus aufers igitur
tecum quam, Paule, tulisti,
Plus reddis matri,
quam dedit illa tibi.*

Вел. II. 32:

*З чрева матки пришедлесь наг
на світ, небоже.
З світа в землю одходиш
юж не наг, в рогоже.
Більш, ніжелись з собою приніс,
вмієш брати,
Більш оддаєш матери,
ніж вона дала ти.*

Є це точний переклад, але схема повторень значно ускладнена: у Овена 1. / 2. / 3. 2. / 3. 1. /, але коли усунути *Paule* не зв'язане з текстом, буде лише 1. / 2. // 2. 1, тимчасом у Величковського вона не дво- а чотиричленна: 1. 2. 3. / 3. 2. / 4. / 4. 1, але крім того кілька прегарних логічних антитез: *пришедлесь — одходиш, приніс — брати, оддаєш — дала ти*.

До найвищого формального майстерства доходить Величковський у перерібці досить незграбної Овенівської епіграми *In Gymnicum pastorem*, яку Величковський передає в совершенно згущеній формі, при тому всі слова повторені в обох рядках з тим, що останні відрізняються лише двома голосівками:

Ов. VII. 93: *Pascis oves verbis, te,
Gymnice, grex alit herbis:
Seis decimare agrum,
non medicare gregem.*

Вел. II. 16: Поп за люди молить
Люд за попа мелеть.

Згідно з духом епіграми Величковський звичайно її ще скорочує в порівнянні з узором. Лише в дуже нечисленних випадках поширює, коли це узасад-

нюється змістом, напр. у перерібці епіграми *Mors* :

Ов. I, 85: *Restituunt furtum fures,*
vi rapta latrones;
Omnia Mors aufert,
restituitque nihil.

Вел. I, 34: *Смерть, яко тать, бо іще*
і горшая татя.

В том яко тать, же нагла,
чоловіче, на тя,
Горшая зась, бо злодій
крадіж часом верне,
А смерть не ворочає,
що к собі заверне.

Тут через поширення епіграма зискала завдяки поширенному паралелізму і прегарній композиції: в першому рядку два порівняння, в дальших образове розвинення їх з загостреною кінцівкою. При тому замість простої схеми повторень у Овена (1, 2, 2, / 1) маємо складну: 1, 2, 3, 2, / 2, / 3, 4, / 1, 4.

Того самого типу поширення є в перерібці епіграми *An Bacchus sit Deus* — *На хміль*:

Ов. VI, 72: *Nonne vides ut cum vos*
dulcis inebriat humor,
Summa quatit caput
Bacchus et ima pedum?

Exaltando *pedes* humiles,
de sede *superbum*
Dejiciendo *caput*,
se probat esse *Deum*.

Вел. II, 3: Щось бозького до себе
пан Хміль закраває,
бо смиренних возносить,
винеслих смиряє.

Вищії суть голови
над всі члони тіла,
а ноги теж в низькості
смиренні до зіла.

Леч пан Хміль, гди до кого
в голову вступає,
голову понижає,
ноги задирає.

Композиція епіграми така, як у попередній. І тут ускладнена схема повторень. У Овена: 0, / 1, 2, / 2, / 1, у Вел.: 1, / 2, 3, 3, 2, / 4, / 5, 6, 2 / 1, 4, / 4, 6, 5. Прекрасний з того погляду наприклад другий рядок, де не самі повторення, але й гра словами відмінного змісту. Проф. Чижевський вважає, що поставлений другий рядок, не лише самі повторення, же трохи ослаблено нечekanість дотепу",²¹ але він не звернув уваги, що Величковський дав накінець свій добрий дотеп: *ноги задирає*. Зробив це з роз-

мислом, бо ідучи за формальними вимогами повинен би дати *ноги вивищає*, що напевно зробила б більшість барокових поетів, але він вибрав не формальний, а змістовий ефект.

Вже з цих кількох прикладів видно, що Величковський бездоганно опанував техніку епіграми, що він дає не звичайні собі переклади, а такі, що стоять на висоті оригіналу, або його перевищують. Ще частіше замість перекладу дає Величковський перерібку, на якій витискає печать своєї творчої індивідуальності, як це видно на поданих вище зразках (*На попа і О Богу і світі*).

В своїх перерібках з Овена тримається Величковський таких засад:

1. Усуває Овенові звертання до поодиноких осіб, через що епіграми дістають загальнішу вартість, стають ближчі для кожного читача. Видне воно вже з самих переробок наголовків: *Ad Paulum sepultum* — *До когось*, *Ad Aldinum* — *На службу в домі usługуючого*, *Ad Io. Hoskins, I. C. Poetam ingeniosissimum de suo libro* *На книжку віршами писанную, до чителника*, *Ad illustrissimam Heroinam Dominam Mariam Neville, Patronam suam* — *На добродія*, *Ad amicum suum, D. Rob. Newman, Doct. Theol.* — *Тіло* —

душа і т. п. Лише в одному випадкові залишив Величковський ім'я: *До Кондрата — Ad Pontikum*, але ця епіграма цього вимагала, бо випадок, коли батько і мати одноокі, надто вже особливий.

2. Кількість повторень і протиставлень Величковський помітно збільшує, через що ускладнюється схема епіграми. Все ж найбільшу увагу покладено тут не на формальні повторення, а на логічні протиставлення. — Лише в одному випадку зменшив Величковський кількість Овенових повторень, замінюючи в епіграмі *Тіло — Душа* ці слова далі синонімами *плоть, дух*.

За те вводить Величковський частіше за Овена гру слів, напр. в епіграмі *Серце слова лівий і право* вжиті в двох значіннях.

3. Згідно з духом епіграми Величковський звертає велику увагу на кінцівку (пуанту). Вона звичайно виходить більше загострена, чи більше несподівана, як у першовзорі. Коли, наприклад, Овен дає її в формі реторичного питання: *quis, nisi nemo, satis?* (VIII, 35), Величковський передає її в формі твердження: *досить не маш ні у кого*. (II, 10).

4. Чимало епіграм Величковський скорочує — згідно з духом цього жанру.

До дуже рідких випадків належать поширенні перерібки епіграм.

5. На місце алітерації, яку подекуди використав Овен, Величковський скрізь впровадив рими, що теж помітно піднесло вартість його перекладів і переробок. Подекуди вводить Величковський і собі алітерацію.

Епіграма Величковського *Ліствиця Яковля*, над якою надписано: *Вірш власної праці моєї, не з Овенуса*, вказує рівночасно на друге джерело, звідки черпав автор думки для своїх епіграм. Це в першу чергу Святе писмо, писання святих Отців і багато інших релігійних і світських творів, що притягали в тому часі до себе увагу освічених людей зі священничих кругів.

Який був широкий круг лектури тодішніх священників, показує, напр., *Біблія мала* Григорія Димитрієвича з Шаргороду з 1660 р., в якій використано поверх сотні книжок.²³ Можна сміло прийняти, що невикористаних було значно більше.

Не вдаючись у подрібні розшуки в цьому обширному матеріалі, вкажу ли-

ше, що найбільше користав Величковський поза Овеном зі Святого Письма та інших творів церковного письменства. І так згадувана вище епіграма *Ліствиця Яковля* (Драбина Яковова) оперта на переданні старого завіту, епіграми на жінок нав'язують зо *Слова о злих жонах* і т. д.

Деякі ідеї і образи епіграм Величкового мають у цьому письменстві навіть свою довгу попередню історію. До таких належить, напр., порівняння старости до зими, сивизни до снігу, або старохристиянське ще порівняння тіла до в'язниці для душі. Напр. у *Цвітнику Духовному* Ніла Синайського читаємо поучення: „За зброю мій пост, а молитву за мир, а слези за лазню” (переклад з XVII ст.).²⁴ Подібне порівняння, але ширше розвинуте в *Слові душеполезном о душі і о тілі*: „Тіло бо наше єсть дом і палата, в ней же ізбранний цар живе, душа невеста Христова, ум же постельник єсть, серце же престол божій, змисл же дверник єсть, совість же ризниця, помисли ж служеніє” (рукопис XVI. ст.).

Із якогось збірника було виписане цитоване вище *О оку*, чи принайменше зачерпнуте порівняння про око василиска

і чоловіка, яке Величковський відразу вже оформив згідно з вимогами епіграми так, що остало лише вкласти цей зміст у віршову форму.

Можливо що таке саме завдання мали сповнити згодом теж виписки з різних прочитуваних творів, як наприклад з повісті „з книжки ніякойсь латинської Цезарія Гейстербахценського в Колонії друкованої” (л. 136), виписки о княжні Єронімі, дочці Дмитра Лалетчола і її любові до паші Солимана, о зруйнуванні Єрусалиму, о здобутті Царогрода (244—7 л.), *Преданіє* Нила Сорського (213 л.), повість о 12 п'ятницях і ін., та вони в Перетца не надруковані.

Врешті, як вказують вже самі записки Величковського, третім джерелом, звідки черпав він мотиви для своїх епіграм і інших писань, була усна словесність.

В *Антології* записано, наприклад, дві народні приказки, що імовірно згодом мали стати матеріалом для епіграм:

„Иначей на світлость
смотреть орел, а иначей сова.
„Ліпшая синичка в руках,
ніжли журавль под небесами”.

VII.

Епіграми

Як це видно вже з попередніх розділів, улюбленим поетичним жанром Величковського була епіграма.

Його епіграми тематично поділяються на світські, що висмівають людські справи, та релігійні. — Таким робом його епіграми належать і до низького і високого стилю, й відповідно до того писані народною або напів церковно-слов'янською мовою. Видне воно вже на перших двох його епіграмах *До чительника*. Одна, про власні вірші, між якими на думку поета *мало добрих*, (I, 1) писана народною мовою, друга, в якій звертається до читачів, між якими можуть бути і духовні особи, про духовні вірші (I, 2) писана вже церковно-слов'янською мовою.

Не зупиняючись ближче над самими ідеями епіграм Величковського, що частинно були запозичені з Овена, чи інших джерел, зупинимось над тим, що вже виключно належить нашому авторові.

Отже в першу чергу над ідейною побудовою твору, над конструкцією цієї побудови, над тим, що називається ще

внутрішньою логікою твору. Тут можна відмітити, що майже всі епіграми Величковського побудовані за законами силогізмів. Прикладом може бути епіграма *О Богу і світі* (III, 9), що є самостійним опрацюванням запозиченої думки. Епіграма складається з кількох логічних передпосилок:

„Не Бог єсть в світі,
але світ в нім,
як сніп в стозі:

Ми як кляси в сім [стозі]— світі”..

Логічний висновок: „ми є також в Бозі”. Так виходить із зібраних тут логічних передпосилок, але це не всі, тимто замість такого висновку дає поет майже тими словами зовсім іншу, правдиву думку: „обисьми і в Бозі”.

В тому несподіваному, але теж строго логічному заскоченні читача новою думкою замикається ввесь дотеп — прекрасна кінцівка твору.

У всіх епіграмах Величковського видно оце вміння афористично висловлювати навіть найскладніші думки: коротко, стисло, логічно. Тимто всі його епіграми є епіграмами не лише по формі, а по суті, власне завдяки оцій стислості вислову й згущеності тематики.

Основними способами переведення думки в епіграмі є паралелія і антитеза. Величковський майстерно використовує оба засоби, іноді навіть в одній і тій самій епіграмі. Вже проф. Чижевський звернув увагу на побудову епіграми *Пишучому стихи*, що вся виростає із протиставлення понять „труд” — „легко”. Не обмежуються вони до формального протиставлення („труд — легко”), бо є і логічні:

„три перста пишуть” (легко)
„а все болит тіло” (трудно).

Майстерно використано паралелізм поруч антитетички в багатьох епіграмах, зокрема у *Не жити, щоб їсти* (II, 1), що її неслухно не доцінює проф. Чижевський: вона ж побудована без закиду й ідейно й формально.

В епіграмах Величковського не можна не звернути уваги на велике багатство поетичних образів, що оживляють його поетичну мову. Оце багатство поетичних образів при рівночасному збереженні строгої логічності в конструкції епіграми ставить нашого поета як поета багато вище над інших епіграматистів, що здебільшого вдоволялися сухим, обезбарвленим, непоетичним висло-

вом. Тим то епіграми Величковського це не звичайні собі афоризми, „золоті думки”, а справжні літературні твори.

Ціле багатство поетичних засобів, які давала поетам барокова поезія, використовує Величковський — як це вже відмітив проф. Чижевський — передовсім під кутом унагляднення ідеї твору, для її повнішого, кращого вияву, а не для самої прикраси.

Належить тут, наприклад, переніс (enjambement) „все, тось глупий; але / jeśli нічого, тось заздрослив”. Переніс вправді розбиває синтактичну одиницю з погляду ритмічної цілості, але за те — під рукою майстра — підкреслює потрібне слово, виділяючи його із ряду інших, напр., „вручаю / книги читцям”, „знати / не може” і т. п.

Часом, як наприклад в наведеному вище прикладі, переніс підсилений ще римою. В той спосіб поет поклав на слово „але” подвійний натиск, щоб відмітити всю протиставність думки:

хвалиш все — глупий

але

нічого [не хвалиш] — заздрослив
цале (цілком)”.
Ще виразніше виступає ця роля ри-

ми в епіграмі *Смерть* (II, 35). Читаючи сам початок не помічаємо значіння слова „уже”:

„Що єсть смерть, питаєш м'я.

Если бим знав, уже

Був би мертвим...”

Щойно кінцева рима „друже” підкреслює це слово, виділяючи його зпоміж інших.

Улюбленим мистецьким засобом в бароковій спіграмі є використання як найбільшої кількості подібних, чи протиставних слів. Зразковою під цим оглядом є напр. *На попа* (II, 16), або *Мудрий — добрий* (II, 6):

Муж мудрий над доброго
нехай єсть мудрійшим,

Биле би над мудрого
був добрий добрійшим.

Основна схема цієї епіграми така:

$$1 < 2 = 1^2 / 1 > 2 = 2^2$$

Крім основних також дрібні слова повторяються: буквально, як *над*, або логічно як *єсть* — *був*, *нехай* — *биле би*. Таким робом повторення вичерпують усі слова крім одного. Мистецьку вартість її підсилює, коли не згадувати вже про ідейну побудову, рима, далі багата

алітерація, що теж вичерпує собою майже весь засіб слів, врешті домінуючі асонананси (шелестівкова група *др і бр*; також голосівки заднього ряду: *у, о, а*).

Коли мова про повторення як мистецький засіб, треба вказати на епіграму *На скупого* (II, 11), де цілий перший рядок зложений з одного і того самого слова, що повторяється аж 4 рази в 4 різних значіннях: „Хвальцю ты і нехвальцю хвалю — похваляти...”

Як видно з цього перегляду, Величковський бездоганно опанував трудну техніку епіграми. Все, чого вимагає епіграма: афористично гостре оформлення думки, силогістична побудова, паралелізм або антитетика в укладі поетичних образів, загострена кінцівка, а далі повторення якнайбільшої кількості слів у різному значінні, гладкий вірш, добра рима, часом ще й алітерація — все те найдеться з правила в епіграмах Величкова.

VIII.

Вірша Гетьманові Самійловичові

Окреме місце серед писань І. Величкова займає *Вірша Гетьманові Самійловичові*. Навів її в своєму літопи-

сі Самійло Величко під 1687 р. — тоді певно вона й була написана:

„Єгда же бисть под Полтавою,
чили в Полтаві Гетьман Самійлович,
тогда старий Іоан Величковський,
за отця Луки Семіоновича, старого
протопопи полтавського, муж бла-
годати Божої і мудрости повний,
підніс єму Гетьману в дар образ
патрона єго Преподобного Іоанна
Кущника, з приложеннем под ним
своєї композитури сицевих вір-
шів...”

Вірша не є одначе панегіриком, яких тоді писали чимало!

Це рефлексійна лірика, вдержана в дусі барокової поетики, що об'єднувала в одне клясику й християнство. В ній застановляється поет над тим, якими прикметами повинен відзначатися добрий християнський володар, приймаючи, очевидно, що не чужі вони і гетьманові Самійловичові. Величковський доходить до них поступенно від міту про Дедала, через порівняння землі до заточення, а неба до отчизни, до якої можна долетіти лише на крилах добрих діл, через підкреслення, що „віра без діл мертва”, а вкінці через представ-

лення преподобного Івана Кушника, як ідеалу, що поучує гетьмана, як треба володіти.

Ото ж добрий володар повинен:

1. ширити честь Божу,
2. „врагів устрашати”,
3. „покой в милій отчизні устроить”.

Далі ширше зупиняється поет над останнім: мирним державним будівництвом, закликаючи гетьмана зокрема опікуватися мистецтвом і науками:

Тая тя побудила
церкви муровати
І чесними ікони
благо украшати,
Тая тя устрояє
учених любити,
А наукам Патроном
особливим бити,
З котрих росте слава,
оздоба, подпора
Милій Отчизні нашої
і утіха скоро.

Таким робом *Вірша* стає не лише цікавим свідощтвом високої освіти автора та його глибокого розуміння державницької ідеї, не лише мистецьким поетичним пам'ятником, але й рівночасно теж історичним документом своєї доби.

Можна догадуватися, що висловилися тут політичні погляди не одного лише Величковського, але й ширших кругів українського громадянства, а принайменше його патріотично наставленого духовенства, для якого „покой в милій Отчизні” та „слава, оздоба, подпора милій Отчизні” — не були порожніми звуками.

ІХ.

Кунштовні вірші

Надмір внутрішньої декоративності й зовнішньої орнаментики барокової поезії довів природно до т. зв. кунштовних віршів. Ї це з одного боку вірші, де місце образової метафори займав алегорія — емблема, як основний компонент вірша (емблематичний вірш), з другого поезія — іграшка, для ока, що розвинулася в добу барока в т. зв. фігурний вірш.

У Величковського є одне й друге.

З фігурних віршів треба згадати передовсім *Офірованню книжечки* (V, 1), присвяту книжки поезій панні Февронії в формі хреста. Належить тут теж протиставний вірш *Марія — Єва* (V. 3).

Цікавіші є кунштовні вірші не „для ока”, а „для ума”, хоч, правда, Велич-

Ковський ніколи цілковито не віддає першенства формі, залишаючи його за змістом.

З віршів цього власне типу, „для ума”, до найбільш кунштовних належить *Діва Марія* — азбучний вірш на улюблену Марійську тему. Вірш написано високим стилем, як цього вимагала тема, отже і церковно-слов'янською мовою. Кожне слово починається від іншої букви — в порядку слов'янської азбуки. (В транскрипції є подвійні слова на *з, о, у* тому, що слов'янська азбука мала на ці звуки по дві букви).

Так само віршем „для ума” є епіграма *З Богом* (V, 5), складена з багатьох скорочень (13), прийнятих у церковно-слов'янському письмі, при чому деякі букви читаються їх повною назвою (д — добро, л — люди і т. п.).

Найбільш кунштовні вірші це раки. Один з них (*Анна*, V, 6) можна читати і зпереду і ззаду буква по букві, другий: *На лиці убруса* (V, 7), якого правильна лексика подається тут вперше, можна читати слово за словом і зкінця. Все ж і тут треба підкреслити, що навіть у такому архиштучному вірші, як *Анна*, автор не занедбує тематики. (Ма-

рія говорить про свою матір Анну). Те саме видно і в другім вірші,

Багато уваги присвятив Величковський емблематичним віршам.

Деякі з них це такі як *Голуб* (V, 3), де розвинена одиноко алегорія, інші емблематичні в вужчому розумінні цього слова. — Щоб краще зрозуміти ці вірші, треба пригадати як на емблеми дивилася барокова поетика. В пізнішій, та все ще бароковій теорії емблематики, що її дав Сковорода, читаємо: „Старі мудреці мали свою власну мову, вони змальовували свої думки образами, ніби словами. Ці образи були фігури небесних та земних створінь. Наприклад, сонце визначало правду, кільце... — вічність..., голуб — соромливість, бусел — побожність”. Коли ж поет приймав таку емблематичну постать як голуба за тему поезії, то розвиваючи оцю ніби „поширену метафору” основного поняття, за яке тут править соромливість, підбирає лише такі поетичні образи, які скріпляють основну думку.

Вершком емблематичного майстерства є вірш *Марія* (VI, 9), присвячений улюбленій у Величковського Марійській тематиці, але введений у виключно емблематичному пляні. Тут, у цьому по-

рівнююче короткому вірші зібрано водне всі емблеми, якими наділяють Богородицю; облачний і вогненний стовпи, півмісяць, розцвілий жезл Ааронів, скиптр і т. п.

Ці емблеми — як стверджує проф. Грузинський — були многократно темою віршів Величковського в його двох останніх збірках, *Млеко* та *Зегар з полузегарком*.

Але не лише там. В збірнику 1670-их рр., що його частинно оголосив акад. Перетц, було теж дуже багато емблематичних віршів, але вони на жаль не оголошені друком, тож доводиться обмежитися лише до кількох наголовків:

1. Под трупюю голову.
2. На Богородицю з дитятком.
3. На образ всіх преподобних пещерск.
4. Христос зранений.
5. На Христову главу страстную.
6. Ко Магдалині, плачуцій у ніг Христових глагол грішного.
7. О убогім и богатім молячимся в церкві.
8. На покров Богородиці.
9. На образ пресвятой Богородиці ветху (!) і некрасні начертанну.

10. На образ старця держачого клесидру.

11. Нагробок.

12. Хто на чужеє рад, той сам улов-лен буває.

13. Над тайною вечерею стихи.

Коли і не всі ці типово емблематичні вірші — підписи під образи і є Величківського, то напевно більшість з них йому належить.

Подаючи наголовки, подавав до них акад. Перетц теж перший рядок вірша. Звичайно вже в цьому одному вірші стрічаємо загострену антитетику, що вказує на автора-майстра, напр., у вірші на стару ікону Богородиці (9).

Ветха єсьм на іконі,
но в будучім віці...

або під образ старця з клесидрою:

Всує, старче, клесидрним
піском ізмiряеш...

Інший вірш, без наголовка так зачинається:

Стоя посереді, сімо і обамо
Смертю і не вім, обрaщуся камо.

Просто, але широко і по поетичному розгорнута глибока життєва проблема-тика.

Деякі епіграми Величковського мають теж виразно емблематичний характер, що зазначено вже в їх наголовках (III 20, 21, 23).

В добу барока були дуже популярні переспіви Святого Письма, як напр., переспів Книги Битія та Євангелія Марка Самійла Мокрієвича, що вийшов друком 1697 р. і був присвячений Мазепі. Багато таких переспівів і в *Антології*:

1. Вірші на Євангеліє для іконописців,

2. Діяння святих апостолів,

3. Апокаліпсис і інші.

До того типу віршів належить теж гарна віршова парафраза молитви до св. Духа, в чотирьох сафічних строфах. З них, на жаль, надруковано лише одну:

Царю небесний, наш утішителю,
Душе істинний всіх содержителю,
Іже сий везде (2) і вся ісполняй,
Вся совершаяй (2).

Найбільше „кунштовних” віршів у останніх двох збірниках Величковського. Вже сам наголовок типово бароковий і „кунштовний”:

„Зегар цілий і полузегарик, ніби два пекторалики составленні во честь і славу Преблагословенної Діви Марії, Ма-

тері безлітного під літи із неї рождшого всіх времен Творця, а офірованні ясне в Богу Преосвященному Єго Милости Господину Отцю Варлааму Ясинскому, православному архієпископу, митрополитові Київському, Галицькому і всей Росії. Року 1690”.

Книжка була оправлена разом з *Млеко*, що зазначено на обгортці: „Тут дві книжки в купі ув’язані. Одна названая *Зегар з полузегарком*, офірована року 1690, а друга названая *Млеко*, офіованная року 1691”.

В *Зегарі* вже перший вірш п. н. Автор ко читателю належить до кунштовних, можна б його назвати авторським, бо частина букв, написана для відрізнєння версаликами, дає прізвище автора.

Інший тип віршу це *жартовний*. До нього дав автор таке пояснення:

„Жартовний єсть вірш, которий, гди читається як вірш іде, жарти тільки строїть, леч гди в нім кождєє слівко першої строки з словами другої противно стоячими злучати будеш — зараз інший сенс правдивий укаже”.⁶

І. Величковський сам постійно переводив строгу різницю між поважними по-

езіями і кунштовними поетичними штучками. Наприклад в *Зегарі* зазначає по одному жартівному вірші:

„Сії вірші не о Пресвятій Богородиці, тільки для штучки поетицької тут ся положили”.⁶

Такі широкі були поетичні заінтересування і осяги Івана Величковського.

Коли підходити до його поетичної спадщини з історичного становища, з мірилами барокової поетики, доводиться говорити про непересічного майстра своєї доби. Високо мистецькі епіграми, молитви, оди, емблематичні і фігурні вірші і переспіви — найкраще свідцтво, як і висока думка сучасників про його поетичне майстерство. Іван Величковський це коли не найбільший, то на всякий раз один із найбільших українських барокових поетів.

Але є між поезіями Величковського чимало таких, що пережили добу барока, як от його епіграми низького стилю, що ще нині можуть найти відзвук у душі читача, як його мали і раніше. Вони тимбільше підкреслюють коли вже не великість, то бодай непересічність їх автора.

Є. Ю. Пеленський

ПИСАННЯ

І. ДО ЧИТЕЛЬНИКА

1

НА КНИЖКУ ВІРШАМИ ПИСАНУЮ

До Чительника

Книжка сая єсть то світ
 вірші зась в ній — люди;
Мало тут, чаю, добрих,
 як на світі, буде.

2

ДО ЧИТЕЛЬНИКА

Мних ли єси? чти сія,
 Мирський ли? Чти ова:
Суть зді і духовнії
 і мирськії слóва.

3

ДО ЧИТЕЛЬНИКА

Чтивий сія, єсли хвáлиш
 все, тось глупий, але

Єсли нічого згола,
тось заздрослив цале.

4

НА ДОБРОДІЯ

Би книги мої мали
патрона, вручаю
Книги читцям, а себе
тобі полежаю.

5

ПИШУЧОМУ СТИХИ

Труду сущого
в писанії знати
Не може той, хто сам
не вість писати.
Мнить бути легке
писанія діло:
Три перста пишуть,
а все болить тіло.

II. МИРСЬКІІ СЛОВА

1

НЕ ЖИТИ, ЩОБИ ЇСТИ

Не жити, щоб їсти
Но їсти, щоби жити.

Не того ради жити, щоби
[пресищати
Утробу і многії брашна поглотати,
Но толико точію їсти, аби тіло
Возмогло життя собі соблюдати
[ціло.

2

НЕ ЖИТИ, ЩОБИ ПИТИ

Не жити, щоби пити,
Но пити, щоби жити.

Не того ради жити, щоби випивати
Міри повні, в черево як в дельву
[вливати.

Но одиноко тільки іспий, або
[двáжди,
Аби в тілі живучи, не умер від
[жа́жди.

3

НА ХМІЛЬ

Щось бозького до себе
пан Хміль закраває,
бо смиренних возносить,
винеслих смиряє.
Вищії суть голови
над всі члонки тіла,
а ноги теж в низькості
смиренні до зіла.
Леч пан Хміль, гди до кого
в голову вступає,
голову понижає,
ноги задирає.

4

ПІВОРІЗОВІ

Ім хто барзій
з куфля тягне,

Тим тот барзій
потім прагне.

5

ЛАТВІЙ, ТРУДНИЙ
ПРИЄМНИЙ, ОСТРИЙ

Латвій, трудний, приємний
острий єстесь з себе,
З тобою жить не можу,
трудно і без тебе.

6

МУДРИЙ — ДОБРИЙ

Муж мудрий над доброго
нехай єсть мудрійшим,
Биле би над мудрого
був добрий добрійшим.

7

НЕМУДРИЙ — МУДРИЙ

Буй і немудрий
к небесному текуть
Отчеству, нас же мудрих
часто во ад влекуть.

8

НЕ КОЖНИЙ СВЯТ
І СВЯТОША

Не всі за святих
у Бога уходять,
Хоч которії
і до церкви ходять.

9

О ПРАВДІ

Тяжкая рана тому
єсть без міри,
Хто правду мовить,
а не мають віри.

10

ТРОХИ, НІЧОГО, НАЗБИТ,
ДОСИТЬ

Убогий трохи має,
а жебрак нічого,
Богатий назбит,
досить не маш ні у кого.

11

НА СКУПОГО

Хвальцю тя і нехвальцю
хвалю: похваляти
Не вміє більш над тебе
ніхто — і менш дати.

12

НА СКУПОГО ОТЦЯ

Ім єсь скупшим, тим, скупче,
щодрійшим ся ставиш
синові: бо по смерти
все йому оставиш.

13

МАГНАС ВЕЛИКИЙ ПАН ПО ЛАТИНІ, МАГНЕС ЗА- ЛІЗО ТЯГНУЧИЙ КАМІНЬ

Магнас як магнес:
довод такий на́ то,
що тот залізо,
а ов тягне злато.

14

НА СЛУГУ
В ДОМІ УСЛУГУЮЧОГО

Нещаслив єстесь, слуго
двох панів: той много
мівши не дає,
а ов не має нічого.

15

ШЕВЦЮ УБОГОМУ

Одному шевцю
що ся не згодило
Шило, для того сам
звівся на шило.

16

НА ПОПА

Поп за люди молить,
Люд за попа мелеть.

17

СТАН ЦАРСЬКИЙ

Інший не хоче,
інший боїться сказати

Правди царям.

О нендзний стан царський
стонд знати.

18

НА ДРУГА

Прошу, край хліб мій
з ласки моея,
Але не чини
Варфоломея.

19

ДО ДРУГА

Содержить дружбу число
найбарзій двійственне,
Ледво ся ділить любов
в число множественне.

20

ДО ЖОНАТИХ

Часто прожнює нива;
і невіст названо
Нивами, леч требують,
би завше орано.

21
НА НЕВІСТ

Ошукати, плакати, лгати,
носить вісти,
Нічого не мовчати —
спосібні невісти.

22
ЖЕНА

Одкіль жена іменем
тим ся називає?
Одтіль, же на мужеві
завше повідає.

23
НЕВІСТА

Чому ся невістою
жена іменує?
Бо не вість та, яко ся
о всім муж фрасує.

24
О ЖОНОЦЬКІМ РОЗУМІ
Чому суть мудрійшії мужеве,
ніж жони?

Бо з ребра безмозкого,
не з голови они.

25

ТІЛО — ДУША

Вперед Бог тіло створив,
потім відхнув душу,
Як вже цале сформовав
тілесную тушу.

Чи не одтіль ся теди
не хоче корити
Плоть духові, що здаєть
старшою ся бити.

26

ДО КОНДРАТА

Дивуюся, щось з двома
очима, Кондрате,
Бо отець твій і мати
одноокі, брате.

27

СЕРЦЕ

Чом серце в лівом боку,
не рачей на правом?

Бо до лівих є склонне
прироженим правом.

28

НА ЛИСОГО

Я моїх власов нігди
не злічу докола
І ти лисому также:
бо їх немаш згола.

29

О СИВИЗНІ

Зима наставши, прийде
у дім своїм бігом,
Нам же, коли влас головний
покриється снігом,
Уже і весна прийде,
уже і зній літний,
А тот з глави нашої
мраз не згине цвітний.

30

СЛОВА СТАРОГО

ДО МОЛОДОГО

Живот мій єсть короткий,
ані ся зачасу

Продовжити вожможе,
менше єсть од часу.
Живот твій, молодику,
вправді довший, вшакже
Відай, що і тот впрудці
скоротиться также.

31

ДО ЧОЛОВІКА,
НЕХОТЯЧОГО УМІРАТИ

Плакав-єсь, як ся родив.
Знать, що ся родити
Не в смак ти було,
Чому ж не хочеш умріти?

32

ДО КОГОСЬ

З чрева матки прийшов-єсь
наг на світ, небоже.
З світа в землю одходиш
вже не наг, в рогоже.
Більш, ніжелись з собою
приніс, смієш брати,

Більш оддаєш матері,
ніж вона дала ти.

33

СМЕРТЬ, НАТУРА

1.

Не впрод би, смерте, сина,
аніж отця брала,
Як бись вожа натури
в тім наслідувала.

2.

За натурою ідім
в животі і в смерти,
Хоче вона нас жити,
хоче і умерти.

34

СМЕРТЬ — ЗЛОДІЙ

Смерть яко тать,
бо іще і гіршая татя.
В тім яко тать, що нагла,
чоловіче, на тя.

Гіршая зась, бо злодій
крадіж часом верне,
А смерть не ворочае
що к собі заверне.

35

СМЕРТЬ

Що ёсть смерть, питаеш м'я.
Ёсли бим знав, ўже
Був би мертвим. Як умру
прийди в тот час, друже.

36

РІКИ — ЛЮДИ

Як плывуть, нерівні сучь
в смаку рікам ріки,
За живота так люди,
пани і каліки.
Однакий зась смак стае
рікам впавшим в море:
Так всіх нас смерть рівняе,
всім од неї горе.

ІІІ. ДУХОВНІ СЛОВА

1

НЕ СОГРІШАЙ

Не согрішай! Ото Бог
серцевидець видить,
Ангел, стоя, твоїми
злостями ся бридить.
Смерть грозить, неприятель
душний оскаржає,
Совість гризе, а пекло
уста отверзає.

2

О СОГРІШАЮЧИХ

Аще во віки хто хоче
не согрішати,
Довжен єсть смерть, суд,
ад і небо поминати.
Потрудімся первих сих
трех убіжати,

І зможем в четвертім
всегда пребивати.

3

ВУЖ — ЄВА

Прелщаючи вуж Єву,
шептав їй до уха.
О, би люб тот був німим
люб та була глúха!

4

АДАМОВА ВИМІВКА

Чому м'я грíха першим
мнять бути автором?
Не я-м впред згрíшив,
Єва; я йшов її тором

5

СОНЦЕ — ЧАС

Прудке єсть сонце,
але прудший час немалє
час ніколи, а сонце
колись вже стояло.

6

О РОЗП'ЯТТЮ ХРИСТОВІМ
І О РОЗП'ЯТТЮ ПЕТРОВІМ

Чом Христос вниз, Петр вгору
дав ноги розп'яти?

Тот у ад, а сей в небо
імів шестувати.

7

ЛІСТВИЦЯ ЯКОВЛЯ

Світ сей сну єсть подобен,
а щастя драбині:

Восходять і низходять
по ній многі нині.

8

О БОГУ

Спитано раз одного філософа:
що Бог учиняє?

Одповідів: високії речі понижає,
а низькії вивищає.

9

О БОГУ І СВІТІ

Не Бог єсть в світі,
але світ в Нім,

як сніп в стозі:
Ми як класи в сім світі,
обисьми і в Бозі.

10
ДЕНЬ СТРАШНОГО СУДА

На суд оний, на котрім
на все і всі люде
Одвіт дадуть, чи досить
одного дня буде?

11
ДО БОГА

Не на кого іншого,
на Тя уповаю
Боже мій; тим же дай мні,
да не согрішаю.

12
TU ANIMUS ANIMAE MEAE

1.
Як око там, де мило,
бистро поглядає,
І як рука, де болить,
там ся дотикає,

Так серце моє в Тобі
утопає, Боже,
Яко в скарбі, котрого
татъ красти не може.

2.

В бідах Ти мні одрада,
в скорбах Ти утіха,
Утікши к Тобі, назад
не йду без успіха.
Ти мні серце, Ти душа,
Ти уфність, Ти смілість,
Ти мні всяка любезність,
Ти здоров'я цілість.

13

СТИХИ ПЕРЕДОСЛОВНІЇ
к Господу нашому Ісусу Христу
Ісусе, мій солодший
і преблагий Боже.
Хто благодарити Тя
достойно може,
Яко ізволив єси страсть
і смерть под'яти

і кров свою нещадно
о нас ізліяти.

Обаче довжні єсьмо
воздавати славу
Тобі, давшому за нас
душу си ізбаву.

14

ДО ХРИСТА

Серце ми, Христе,
аду єсть подобне;
Страстям яко бісам
жилище удобне.
Сей ад розорши
рожденними страсти,
Воскреси душу,
не дай їй більш пасти.

15

ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ

Не убоюся я в ночі
падіння:
Діва Пречиста
добра ми надія.

И посеред тьми Та
коли єсть зо мною,
Засвітить сонцем,
звіздами, луною.

16

ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ

О зачатті Божого Сина
Радуйся Діво Чистая єдина,
Я ж о Тобі радоватись буду
Коли печалі Тобою ізбуду.

17

ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ

Божого Сина
зродивши без мужа,
Ногами главу
пѣпираєш вужа:
Вужа гріховне
снідає мя жало
Сєє попері,
би м'я не снідало.

О БОГОРОДИЦІ

Пред рождеством неврежденна,
 Діва Богу соблюденна
 Во рождестві. Хочеш знати,
 Хто сія єсть діва-мати?

По рождеству паки чиста —
 Сице всегда діва іста,
 Матерям і дівам слава,
 Вінци увінчанна, глава,
 На руку же імать Сина
 Мати-діва та єдина.
 Діво, чистоту ми дати
 Изволь, храни же м'я, Мати.

О БОГОРОДИЦІ

Нині Мати на лоні
 храни сина спяща,
 Донелі не зриш Єго
 на хресті висяща.

Ото ангел тяжкий одр —
 хрест во сні являє:

на тім новий Соломон
в смерть уснути має.

20

НАД ОБРАЗОМ ПРЕСВ.
БОГОРОДИЦІ

Од ангел чистих зрителься
чиста з сином мати.
Хто нечистий, на святих
не дерзай взирати.

21

НАД ОБРАЗОМ ХРИСТО-
ВИМ

около ангелів зрячих

Ангели зрятъ Ісуса.
Хотя його зріти,
Ангельськеє житіє
должен єсь іміти.

22

НИКОЛАЮ

У сні явився царю,
но од смерті яві

Ізбавилесь трех мужів
о божій славі.

Тим і мене през сей сон
од вічної смерти
Ізбави, Никола́є,
врагів дай ми стерти.

23

НА ОБРАЗ ЮНОШІ

*красяючогося, що йому смерть
тайно возслідує*

Не зіло, о юноше красний,
веселися;

Хто татськи у слід тобі
ходить, обозрися.

Се тя смерть прежде часа в гробі
хоче міти;

Вість коса і краснії пожинати
цвіти.

24

ЗЕМЛЯ ТЕМНИЦЯ

(По словенську)

Земля аки темниця
человѣку, се бо

Аки каменни стѣны
окрыть землѣ небо,
Грѣси стражіе крѣпцы,
узы же суть тѣло,
Въ немъ же мѣсто узника
душа страждетъ зѣло.

(По латині)

Carceris est instar
quasi maenia coelum
Custos peccatum,
vincula corpus erit.

ГЕТЬМАНОВІ ІВАНОВІ
САМІЙЛОВИЧОВІ

Змишляють поетове,
іже Дедадь давній
Бивши в заточенії
за море засланий
В лабіринт, з якого
вийти було трудно
Для помішаних дорог,
а сидіти нудно,
Учинив собі крила
з розличних матерій,
І так, не шукаючи
в лабіринті дверій,
Вилетів з лабіринту,
і през море snadне
Прелетів, приправивши
крила собі складне.
Світ сей то єсть широким
морем і пространним,

Земля заточенням всім
із раю вигнаним,
А небо єсть отчизна, —
але ко небесним
Двором трудно летіти
з тягарем тілесним.
Од земного вигнання
хто хоче до неба
Залетіти, первей крил —
добрих діл потреба.

Рік би хтось: сама віра
до неба досягне!
Одвічаю: і кожний
того з віри прагне;
Леч питаю: мертвий труп
літати чи може?
А віра без діл мертва,
як же то вожможе.

Віра одно єсть крило,
О однім несміло
Крилі летіти, зважа
морем страшне діло,
Прето добродітелі

не одной потреба,
Абисьмо залетіли
безпечно до неба.

З тих мір і преподобний
тут на землі суши
Як вигнанню, Іоан,
названий од Куши,
Аби міг великеє
світа сего море
Перебути й попрати
світовеє горе,
Для безпечности шість крил
приправив превзятих,
Би достиг Серафимів
так шестокрилатих.
Віру, Надію, Любов
взяв на бік єдиний
Чистість, послуханіє,
убозство на інший;
А так окрилатівши,
Самий юж безпечне
Долетів неба, живши
до кінця статечне.

А од небес свого
тезоіменита
Нашого російського
вожда знаменита,
Десницею своєю,
яко патрон власний,
Благословляє, таков
глагол доброгогласний
Дая: „Іоане, мні
тезоіменитий,
Малоросійських воїнств
вожду знаменитий,
Буди благословенний
на літа премного,
Всілякую щасливість
одбирай од Бога!
Трема сими хрестами
данними Ти з вишше
Буди благословенний
трикратне і лишше!
Єдиним албовім хрестом
значне розширяєш
Честь Божеськую, а другим
врагів устрашаєш,

Третим зась з Бозької тобі
даной благодати
Покой в милій Отчизні
знаєш устроить”.

З християнською нраву
Апостольським словом
Над все хвалився єси
о хресті Христовом;
А щоби совершенна була
пам'ять хресна,
Даровав Бог три знаки
тобі хреста чесна.
Три тії хрести-знаки
тоє призначали,
Аж ся троє начальства
во одно злучали.
Бог во Тройці Єдиній
дав тобі єдину
Булаву, которая
аби трвала вину,
Покорив їй іще дві
на більшій подпорі
Тобі найбарзій в своїм

міючи дозорі,
Которому одесную
побожність предстоїть,
А звиклости своєї
все добреє строїть,
Бо гди розженнеє
серце носить,
Чого оним у Бога
тобі не упросить,
Тая серцем керує
твоїм во все благо,
Тая тя сохрanyaє
од всякого злаго,
Тая тя побудила
церкви муровати
І чесними ікони
благо украшати,
Тая тя устрояє
учених любити,
А наукам Патроном
особливим бити,
З котрих росте слава,
оздоба, підпора
Милій Отчизні нашій

і утіха скоро.
Тая доведе тебе
і самого неба,
Гдиж з тих всіх учинків
неба тобі треба.
І он Кущник сприяє
тобі, Іоанну,
Неба, і до Бога
о сім непрестанну
Молитву возсилає,
абись був зо мною,
Которий трема хрести
хвалишся і много
Пребивав на землі
барзо в тіснім кущи.

— „Не требовалем другів,
але нині сущи
На пространню в небі
всіх ту хочу зріти,
Всіх сопрославляючих
Бога прагну міти,
А особливе тебе,
тезоіменита,

Перед Богом і людьми
в ділах знаменита.
Тільки вперед на землі
пожій літа многа,
А я тобі лацно
з'єднаю у Бога”.

То і тим подобнее
із небес віщає
Преподобний Іоан,
гди благословляє
Тебе, як патрон твій,
вожде, Ясне вельможний
Український Гетмане
чулий і острожний.

Герб Гетьмана Самійловича

1

ОФІРОВАННЮ КНИЖЕЧКИ

(Фігурний вірш)

Сію ти малую
Книжицю дарую,
Февроніє панно,
Ізволь непрестанно
За всіх мольбу многу
Приносити Богу.
І о мні, сестрице,
Помолися сице :
„Господи, спаси раба Іоана.
Од нього же ми сія книжечка дана.“
А ще же жив буду,
І я не забуду
За тебе ко Спасу
Всегдашнього часу
Мольби приносити
Милости просити,
Да дасть ти все благо
І спасе од злаго

Яко благодатель
І жизни податель.
Йому же честь, слава
Буде і держава.

2

ДІВА МАРІЯ

(Азбучний вірш)

Аз благ всіх глибина,
Дівая єдина,
Живот зачах званним
Ісуса избраним,
Котрій люди мною
На обід покою
Райська собирає,
Туне учредає
Умне Фенікс Христе,
Отче, царю чисте,
Шествуй щедротами,
Матері мольбами.

3

МАРІЯ — ЄВА

Зо мною жизнь — не сінь смерти
мною жити — не умерти.

4

ЧАСИ

Північ Христа в'яже,
 Котрий гріхи маже.
 Утрень в лице плює,
 Первий коронує.
 Боде бік дев'ятий,
 Жде вечірні знятий,
 Сумерк провожає
 І в гріб полагає.

5

З БОГОМ

(Скоротний вірш)

С о см з бгом дежл
 ноп нас ст блюсти буде.

(Треба читати)

Слово о сім: з Богом
 добро есть живот, люде,
 Наш он покой, нас слово
 твердо блюсти буде.

6

АННА

(Раки)

Анна пита мя, я мати панна.
Анна дар і мні сінь міра данна.
Анна ми мати й та ми манна.

7

НА ЛИЦІ УБРУСА

Рукотворенний убрус,
но лице Христово
Єсть нерукотворенно.
Авгару здорово
Зріть лице Ісуса.
Ісус сладка вкуса
Хліб сего убруса.

8

ГОЛУБ

(Емблематичний вірш)

Голуб жовчі не має,
Носком не ображає,
Кігтьми не шкодить добре,

Зерня чистее зобле,
Ко водам учащає,
Крилом прудким літає.
Люб радість в серці носить,
Завше »у, у« голосить,
Інних діти виводить,
Спільно літати годить,
А на місці безпечнім
Гніздиться і статечнім.

9

МАРІЯ

(Емблематичний вірш)

Мати Діва облачний
стовп то і огнений
Раби Господней лунним
подножієм зчтений.
Анни Дщер Діва Мати
та в страсній услужі
Крин і віть маслична
бі в вінці рож союзі,
Руф ємлющи клас зрілий
верх свій прекланяюш

Знамена час успенський
Діву в гроб слагаюш,
Іоакимль жезл цвітуш
в Ааронем диву
Яви в Рождестві Діву
і по смерти живу.
Апостольських сил всіх вишня
в царствії Христовім
Віть фініка та з скиптром
в вінцу єсть лавровім.

10

МОЛИТВА — ЛІНІСТЬ

(Жартівний вірш)

Остав молитву, Дівство розтли,
Злих чти дуже,
Ліність люби, Сохраняй злість,
Лай добрих дуже.
Ізненавидь Тверезих,
П'яниць люби зіло,
Гордих почитай,
Злослов смиренних всеціло.

11

АВТОР КО ЧИТАТЕЛЮ

(Авторський вірш)

І О смерти пАм'ятай
і На суд будь чуткий,
ВЕЛЬМИ Час біжить сКОро
В бігу Своім прудКИЙ.

12

ВЕЛИЧАЮ...

(Авторські вірші)

Ісуса Христа величаймо,
яко ввесь єсть солодкий, знаймо.

Із нессозданна Отца
восіявий чисте —
Величаю з Маткою Тя,
вссладкий Христé.

13

АВТОР ДО ЧИТЕЛНИКА

Настрій на вспак цинобру,
єсли угадаєш,
Гірший хто з сих:
Вовк чи лев —

„То мене пізнаєш”.

ПРИМІТКИ ДО ТЕКСТУ

I. ДО ЧИТЕЛЬНОКА

Наголовок з епіграм Величковського. До цього циклу належить тематично ще вірш *Офірованню книжечки*, присвята книжки панні Февронії, що — з уваги на свою фігурну будову — поміщений між т. зв. „кунштовними” віршами (V, 1).

1. НА КНИЖКУ ВІРШАМИ ПИСАНУЮ. *Вірші* — у Перетця *вѣренъ*, але відчитано, або помилка у рукописі (ст. 111). За тим помилився Перетць і в інтерпункції (запинка по *вірші*). Як вказує наголовок, має тут бути слово *вірші*, що виправив теж Чижевський (ст. 39) на основі тексту Овена („*homines sunt versus*“).

Переклад з Овена (1,3. *Ad Io. Hoskins I C. Poetam ingeniosissimum de suo libro*). В рукописі Величковського це відмічено збоку: *Овенус*, що помилково відчитав Перетць: *о венус*.

2. ДО ЧИТЕЛЬНОКА. *чит* — читай *зді*, в рук. *здѣ* — тут.

духовні і мирські в рук. духовные и мирскіе.

Перерібка епіграми *Ad lectorem*, що була надрукована в книжці Овена, але належить якомусь його приятелеві, що підписався: *D. Du. Tr. Med.*

3. ДО ЧИТЕЛЬНИКА. Чтливий — читающий, той що читає.

Згола — загалом.

Заздрослив цале (пол.) — заздрісний цілком.

В першому рядку 14 складів, мабуть треба читати сія як ся. Переклад з Овена (I, 2. *Ad lectorem*).

4. НА ДОБРОДІЯ, міли — мали.

читцям — зам. четцомъ, читачам.

полецаю (пол.) — поручаю.

Перерібка з Овена (I, 1. *Ad illustrissimam Heroinam Dominam Mariam Neville, Patronam suam*).

5. ПИШУЧОМУ СТИХИ. В тексті заголовок ц-слов.: Пишущому стихи.

Труду сущого, зам. Труда сущаго; труда, який є в писанні.

той, хто зам. иже.

не вість — не відає, не знає, не вміє.

мнить — думає, здогадується.

бути легке — зам. быти легко.

перста (ц.-слов) — пальці.

Оригінальна епіграма Величковського.

II. МИРСЬКІ СЛОВА

Наголовок цей, як і слідуючий, узятий з епіграми Величковського (I, 2.) „Слова” пр. епіграми.

1. НЕ ЖИТИ, ЩОБИ ЇСТИ. Без заголовка. Початок цієї антитетичної епіграми парафраза слів Сократа.

щоби їсти, в тексті еже ясти.

пресищати — пересичуватися.

брашна — борошна, тут і загалом їда.

поглощати — погложувати.

только точію — тільки стільки.

життя собі в тексті: житія си.

соблюдати ціло тут: зберегти в цілості, в здоровлю.

Вперше надрукував В. Перетц.⁵

2. НЕ ЖИТИ, ЩОБИ ПИТИ. В рукописі без наголовка. Ця епіграма тематично і будовою зовсім подібна до попередньої, що дало привід Чижевському вважати їх за один вірш: „обидві половини цього вірша утворюють повну композиційну цілість” (ст. 36). Можна сумніватися, чи два варіанти це вже „композиційна цілість”; получені разом оці обі епіграми перестають бути епіграмою.

щоби зам. еже.

в черево зам. во чрево.

в дельву зам. в делву.

одинокю тільки зам. єдиножди токмо.

В Перетца: єдинощи.

дважди — вдвоє.

або, аби зам. или, дабы.

живучи зам. живущи.

Вперше надрукував В. Перетц.⁵

3. НА ХМІЛЬ. В рукописі наголовок
На хмѣль Величковського стихи, що да-
ло привід Перетцові висловити досить
дивний здогад: „Вірш або одного з Ве-
личковських, або — когонебудь із їх то-
варишів, залежно від того, яку прийняти
інтерпункцію”. — Є це дещо поширений
переклад з Овена. В оригіналі заголо-
вок: *An Bacchus sit Deus* — Велич-
ковський часто позначував свої вірші:
„Величковского”.

закраває в тексті закривает, що Чи-
жевський поправив на „закриває”, до-
даючи у примітці „у Перетца мабуть
друкарська помилка” (ст. 37). Власне
„закриває” не мало б тут сенсу, бо хміль
навпаки „садиться” на щось боже. Є це
полонізм: „закрава”.

винеслих — полонізм: виніюслих, тут:
гордых.

смирять — присмиряє.

вищії зам. вышіііе.

члочки — пол. члени.

смирєнні до зіла — дуже смирні.

Леч — пол. але, одначе.

Вперше надрукував В. Перетц.⁵

4. ПИВОРИЗОВІ. *Хто* — зам. *кто*.
барзѣй (пол.) — більше.

Вперше надрукував Перетц в „Нов. трудах по источниковедению” ст. 34.

5. ЛАТВІЙ, ТРУДНИЙ, ПРИЄМНИЙ, ОСТРИЙ. В рукописі вірш без заголовка, даю наголовок подібний як у Величковського в епіграмі: *Трохи, нічого, назбит, досить*. На жаль, Перетц надрукував лише початок, але і цей двостих творить вже цілу епіграму.

приємний зам. *приемный*.

єстесь — ти є (стара форма).

могу — можу (ст. форма).

6. МУДРИЙ — ДОБРИЙ. *Биле би...*
був — зам. *Быле би...* *билъ*, *коби був*.

7. НЕМУДРИЙ — МУДРИЙ. В рукописі без наголовка.

Буй — тут: тупий.

текутъ — зам. *текутъ*, *течуть* *прямуютъ*.

влекуть — зам. *влекут*, *волочуть*.

8. НЕ КОЖНИЙ СВЯТ І СВЯТОША. Наголовок у рукописі: *Не кождій святъ и с[вя]тоша*. Під цим заголовком поміщено в рукописі, як подає Перетц, такий чотировірш:

Не всѣ суть святѣ,
не всѣ в святость многи,
Що церковніе збыт допчут пороги.
Не всѣ за святых у бога уходят,
Хоч которіе и до церкви ходять.

З того два перші рядки поміщені на листку 120 в низу, два останні на обороті цього ж листка вгорі. — З уваги на вимоги стислості, які ставить до автора теорія епіграми, не можна цих чотирьох віршів уважати за цілість, бо в обох двовіршах повторяється та сама думка. Приймаю, що другий двостих це нова, по авторовому, краща редакція попереднього, справді гладша і правильніша.. Таких переробок маємо в збірнику Величковського кілька.

9. О ПРАВДІ. В рукописі без наголовка.

Невиключено, що цей двостих не належить Величковському, бо в рукописі безпосередньо по нім іде другий двостих, теж без наголовка:

В чомъ колвекъ свѣтъ ны похваляетъ
Всѣм тимъ Христось погорджаєтъ”
підписаний: „Служ. пр.” Є це певно підпис якогось ближче нам невідомого поета XVII. ст., що називався мабуть Служинський Петр(о). В записній

книжці Величковського в такий сам спосіб підписані й інші чужі вірші, отже: В: Я: М: К: — Варлаам Ясинський Митрополит київський, Іер. Дим. або Іерм. Димит. — Ієромонах Дмитрій Тупталенко, і: с: явор: — ієромонах Степан Яворський.

Через недогляд двостих В чомколвек світ... приписує Чижевський І. Величковському разом з епіграмою О правді.⁹

10. ТРОХИ, НІЧОГО, НАЗБИТ, ДОСИТЬ. назбит ,пол. — на збут, де збуває, багато.

не маш — не маєш, нема.

Переклад з епіграми Овена: *Parvum, Nihil, Nimis, Sati s* (VIII 35)

11. НА СКУПОГО. Хвальцю ты і нехвальцю... в рукописі: Хвальцу ты а нехвальцу... Цебто: скупий любить хвалити, отже хвальця, але його самого треба зганити (нехвальця).

більш — в рукописі большъ.

менш зам. мнѣй (пол.).

12. НА СКУПОГО ОТЦЯ. В рукописі: отца.

ставиш — стаєш.

Переклад з Овена (III, 127. *Durus pater*)

13. МАГНАС ВЕЛИКИЙ ПАН ПО

ЛАТИНІ, МАГНЕС ЗАЛІЗО ТЯГ-
НУЧИЙ КАМІНЬ. В рукописі відміни:
по лацинѣ, желѣзо тягнучій камень.

що тот залізо зам. же тотъ желѣзо.

Перерібка з Овена (I, 100. *De Magnetete*)

14. НА СЛУГУ В ДОМІ УСЛУГУ-
ЮЧОГО. *мівши — маючи.*

ов — той, тамтой.

Переклад з Овена (VIII, 60 *Ad Alcinum*).

15. ШЕВЦЮ УБОГОМУ. Наголовок
у рукописі: *Шевцу убогому стихи.*

Одному зам. Ёдному.

що зам. же.

не згодило шило — не вгодило шило.

звівся на шило — зійшов на нінащо.

16. НА ПОПА. В рукописі без наго-
ловка.

мелеть — в рукописі мелеть, меле.

Залишаю закінчення -ть з уваги на ри-
му. Запозичення з Овена (*In gymbisum
pastorem*).

17. СТАН ЦАРСЬКИЙ. Інший --
інший — один-другий.

нендзний (пол.) — нужденний.

стонд (пол.) — звідсіля, зтого.

Переклад з Овена (II, 132. *Regum
status*).

18. НА ДРУГА. В рукописі без наголовку.

моєя — моєї. Залишаю з уваги на риму.

Варфоломея Варфоломія, — цебто Варфоломієва ніч, 24 серпня 1572, коли в Парижі вирізали гугенотів.

19. ДО ДРУГА. найбарзій — тут: найчастіше.

двійственне — зам. двойственно, подвійне.

Ледво — тут: лише, одиноко.

множественне — зам. множественно.

Переклад з Овена (IV. 152. *Ad amicum suum D. Ioan. Hoskins, Iuricons*).

20. ДО ЖОНАТИХ: прожнює (пол.) — дармує, є в безділлі.

леч (пол.) — але.

Перерібка з Овена (IV, 175. *Ad Uxorium*).

21. НА НЕВІСТ. В рукописі без наголовку.

лгати — говорити неправду.

носить вісти — тут: спліткувати.

спосібні — в рукописі: способни.

22. ЖЕНА. В рукописі нема заголовка, даю такий, як авторовий у сліду-ючій епіграмі.

Одкіль, в рук. Откол — відкіль, від-
коли.

Одтіль — відтіль, в рукописі оттол.
же — що.

Вільна перерібка з Овена (I, 70. *Mulier*).

23. НЕВІСТА. Не вість — не знає.
фрасує — турбує, журить.

24. О ЖОНОЦЬКІМ РОЗУМІ. Пе-
реклад з Овена (V, 68. *De ingenio mu-
lieri. Problema*).

25. ТІЛО — ДУША. В рукописі на-
головок: Тѣло. Душа.

Вперед — зам. Впред.

створив — зам. сотворил.

водхнув — зам. водхнуль.

як вже — зам. Гди юж (пол.). У Чи-
жевського опущено юж, через що зі-
псута ритміка.

тілесную — зам. телесную.

одтіль — зам. оттол, відтіль.

плоть (ц.-слов.) — тіло.

що — зам. же.

бити — бути.

Переклад з Овена (IV, 150. *Ad ami-
cum suum, D. Rob. Newman, Doct. Theol.*)

26. ДО КОНДРАТА. Переклад з О-
вена (I, 155. *Ad Ponticum*).

щось — зам. жес.

Бо — зам. Їдыжъ.

отець твоїй — зам. отець твой.

27. СЕРЦЕ. В рукописі: *серце*.

рачей — радше.

до лівих — до злих діл. В Перетца помилково: *бо*.

склонне — зам. склонно.

Перерібка з Овена (IV, 149. *Cor.*)

28. НА ЛИСОГО. *власов* (ц.-слов.) — волосів, волосся.

нігди — ніколи.

згола — загалом,

Перерібка з Овена (I, 106. *In Calvin*).

29. О СИВИЗНІ. *прийде* — зам. *прийде*ть.

дім зам. *домъ*.

коли зам. *егда*.

головний (ц.-слов.) — головний, на голові.

зній зам. *зной*, — спека.

глави (ц.-слов.) — з голови.

нашої зам. *нашея*.

мраз (ц.-слов.) — мороз.

цвітний — ясний, тут: сивий.

30 СЛОВА СТАРОГО ДО МОЛОДОГО. *Живот* — життя.

мій — зам. *мой*.

Продовжити — зам. *Продолжити*.

менше — зам. мнѣйша.

твій — у рук. помилково мой, що по правив Перетц.

що — зам. же.

впрудці — зам. впрудце, скоро.

31. ДО ЧОЛОВІКА НЕХОТЯЧОГО УМІРАТИ. В рукоп. челоуѣка.

Плакав-єсь, як ся родив — зам. Плакалес гдис ся родилъ.

що — зам. же.

було — зам. било.

Чому ж не хочеш — зам. Чему жъ не хоуещъ.

Умріти — умірати.

Переклад з Овена (III, 192 Ното).

32. ДО КОГОСЬ. черева (ц.-слов.) — черева.

прийшов-єсь — зам. пришедлес.

вже — зам. южъ.

в рогоже — в рогожі.

Більш — зам. Болшъ.

ніжелись — зам. нежелись.

смієш — у Чижевського помилково: вмієш.

ніж вона — зам. неж она.

Переклад з Овена (III. 193. *Ad Paulum sepultum*).

33. СМЕРТЬ. НАТУРА, впред — зам. впрод, вперед.

аніж — зам. нежли.

Як зам. Гды.

Перші два рядки перерібка з Овена (II, 149. *Epitaphium nobilis pueri aro et patre superstito defuncti*), дальші два оригінальні.

34. СМЕРТЬ — ЗЛОДІЙ. В рукописі без наголовку.

татъ — злодій.

що... чоловіче... Гіршая... — в рукописі: же... чоловіче... Горшая.

Поширена перерібка з Овена (I, 8. *Mors*).

35. СМЕРТЬ. знав — в рукописі. зналъ.

Як — в рукописі: Гди.

Переклад з Овена (I, 101. *Mors*).

36. РІКИ — ЛЮДИ. В рукописі епіграма без наголовку, тому підбираю його з тексту, так як це робив сам автор. У Овена, з якого перероблено цю епіграму, заголовок дещо інший.

Як — в рукописі: Гди.

нерівні зам. неровни.

рікам зам. рѣком.

За живота (ц.-слов.) — за життя.

впавшим зам. впадшим.

рівняє зам. ровняєт.

Епіграма перероблена з Овена (VI, 80. *Aequitas Mortis*).

III. ДУХОВНІІ СЛОВА

1. НЕ СОГРІШАЙ. Наголовок додаю. Перетц подає: *Не согриша'*, справляю на *Не согрішай*, палеографічно найправдоподібніше.

отверзає (ц.-слов.).

2. О СОГРІШАЮЧИХ. В рукописі: *О согръшающихъ*.

Довжен — зам. Долженъ, повинен.

убіжати — убігти. Перетц пропонує поправку: *отбѣжати* (ст. 116). В рукописі: *обѣжати*.

пребивати (ц.-слов.) — перебувати.

3. ВУЖ — ЄВА. Наголовок у рукописі: *Ужъ — Ева*.

Прелщаючи (ц.-сл.) — підмовляючи.

шептав — зам. шепталъ.

люб (пол.) — або.

був, була — зам. былъ, была.

Перерібка з Овена (VII, 81. *Evae et serpentis Conciliabulum*).

4. АДАМОВА ВИМІВКА. В рукописі: *вимовка*.

Чому — зам. Чему.

мнять (пол.) — вважають, думають.

бути автором — в рукоп. *быти авторем*.

впред, в рукоп. *впрод* — вперед.

йшов — зам. *шел*.

Переклад з Овена (III, 90. *Arclogia Adami*).

5. СОНЦЕ — ЧАС. Наголовок у рукописі: *Солнце — время*. Слово *время*, яке могло б залишитися, бо навіть для теперішнього читача зрозуміле, змінюю на „час” лише тому, що власне час а не „врем’я” згадується в тексті.

Прудке — зам. *Прудко*.

вже — зам. *южъ*; *вже стояло* — натяк на те місце в Святому письмі старого завіту. де згадується, що сонце під час облоги міста на якийсь час зупинилося.

Переклад з Овена (*Sol et tempus* VIII, 28).

6. О РОЗП'ЯТТЮ ХРИСТОВІМ І О РОЗП'ЯТТЮ ПЕТРОВІМ. Наголовок у рукописі: *О распятии Христовомъ и о распятии Петровомъ*.

Чом зам. *чем*.

дав зам. *далъ*.

у зам. *во*.

імів — *мав*, зам. *имѣлъ*.

шествовати — *іти*.

7. ЛІСТВИЦЯ ЯКОВЛЯ (ц.-слов.) — драбина Яковлева. В рукописі позначено: *Вѣрш власнои праци моеи, не з Овенуса*.

многі — зам. *мнози*.

8. О БОГУ. В рукописі без наголовка.

Ця епіграма невикінчена: в ній загато слів, нерівні рядки і нема риму.

учиняє — в рукоп. чинит. Приймаю пропоновану Перетцом поправку (ст. 115) з уваги на рим.

Одповідів — зам. Отповідѣль (пол.), відповідь.

9. О БОГУ І СВІТІ. В рукописі подано дві епіграми під цим заголовком. Перша:²⁰

„Не Богъ есть на семь свѣтъ,
свѣтъ сей во мнозѣ,
Свѣтъ семь ми естесми,
обысми и въ бозѣ”.

В рукописі пояснив Величковський на маргінесі: „во мнозѣ то есть в шерокомъ”. Але по цій епіграмі додає: „Албо так лучше:”, за чим слідує друга епіграма, подана в нас у тексті, як остаточно викінчена. Таким робом подана тут епіграма це лише перша спроба й її виправляти не треба. Є вона перекладом з Овена (XI, 20. *De Deo et Mundo*). Другу редакцію слід вважати вже за перерібку, а не переклад.

10. ДЕНЬ СТРАШНОГО СУДА.
котрім зам. котромъ.

Одвіт — зам. О́твѣтъ.

Переклад з Овена (III, 175. *Dies Iudicii*).

11. ДО БОГА. В рукописі без наголовку.

іного — іншого.

мій зам. мой.

дай зам. даждъ.

12. TU ANIMUS ANIMAE MEAE.

У Перетца заголовок „*Tu animus...*” лише перед другим чотировіршем (В бідах ти мні...) Отже можна вважати це й за дві епіграми.

В збірнику Величковського записано цей вірш двічі: раз повний, без наголовка на листку 15. (Перетц ст. 74—5, редакція а), другий раз лише друга частина на л. 119 от. (Перетц ст. 108. редакція б). Цю другу редакцію подаю в тексті. Ще інший варіант надрукував Шляпкін („Библиографическая летопись” 1917, III, ст. 25—6 редакція в).

1. Де — зам. где.

мило — в редакції в): любо.

бистро поглядає — в ред. в: прилежно глядаєтъ.

рука — зам. руку.

дотикає — в ред. в: осягаєтъ.

утопає — ред. в: углубися.

в скарбі — ред. в: скорбѣ (!)

котрого — ред. в: егоже.

2. в скорбах — зам. въ скорбехъ; ред. в: скорбѣхъ.

Утікиши... цей рядок в ред. а: Уповаю-
щу на тя не набавишъ смѣха, в ред. в:
не наведеш смѣха.

уфность — в ред. в: упованіе.

всяка — в ред. в: висока.

здоров'я — в ред. в: здоровія.

13. СТИХИ ПЕРЕДОСЛОВНІЙ..

в тексті: предословныя.

солодкий — зам. сладчайший (ц.-слов.)

хто — зам. кто.

ізволив — зам. изволилъ.

под'ати — підняти.

нещадно — нещадячи.

ізлияти — злити, пролляти.

обаче — (ц.-слов.) тим паче.

Тобі, давшому — зам. тебi давшему.

єсьмо — зам. есмы.

ізбаву, ц.-слов. форма, — укр.: збави-

ти

14. ДО ХРИСТА. В рукописі без
наголовка.

ми — тут: моє.

аду — адові, пеклу.

страстям — зам. страстемъ.

жилище удобне — добре житло.

розориши — в тексті: помилково ра-
зорша, ц.-слов. розкинь.

рожденними страсти, в тексті: раж-
деними страсти, значить: терпінням,
яке прийняв на себе Ісус через своє на-
родження і життя на землі.

дай, в тексті ц.-слов.: даждь.

ій більш зам. ей бошъ.

пасти — впасти.

15. ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ. В руко-
писі без наголовка.

я — вставляю для ритму.

падіння зам. падежа.

надія — зам. надежа.

Й посеред зам. И посред.

коли зам. аще.

луною — місяцем.

16. ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ. В ру-
кописі (л. 80 об.) цей стих поданий без-
посередно по попереднім разом зі сти-
хом до Ісуса і дальшим до Марії, так
теж і надрукований у Перетца (ст. 97).
Без наголовка.

О зачатті... в тексті: О зачатіи божіа-
го сина.

Я ж... в тексті: Аз же о тебѣ радо-
ватися буду зміняю заради ритміки.

Коли зам. Егда.

17. ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ. В руко-
писі без наголовка.

Божого в тексті ц.-слов. Божія.

зродивши зам. ц.-слов. родиши.

вўжа зам. ўжа.

Вўжа грїховне снідає м'я жало — зам.
Ужа грїховна (грїховного) снїдаєть
(тут: кусає, жалить) мя жало.

снїдало тут: кусало, жалило.

18. О БОГОРОДИЦІ. В рукописі без
наголовка.

Матерям — зам. Матеремъ.

19. О БОГОРОДИЦІ. В рукописі
по вірші на Богородицю зі сином з по-
мітою Тому ж.

20. НАД ОБРАЗОМ ПРЕСВ. БО-
ГОРОДИЦІ держачой на руках сына
на которого зрят около ангели, сей
вїршъ пиши.

ангел (ц.-слов.) — янголів.

не дерзай взирати — не смій глядіти.

21. НАД ОБРАЗОМ ХРИСТО-
ВИМ... В рукописі додано до заголов-
ка: сіє пиши:.

хотя — хочачи (скорочена дієприкмет-
никова форма. Перетц помилково допов-
няє її хотя(й), ст. 118).

22. НИКОЛАЮ. У сні явився зам.
Во снѣ явился.

мужів зам. мужей.

дай зам. дажд.

23. НА ОБРАЗ ЮНОШІ. Юно-
ша — юнак, молодець.

зіло, в рукописі зѣло ц.-слов.: дуже.
прежде часа — перед часом.

мѣти — мати.

віст — вміє, знає.

24. ЗЕМЛЯ — ТЕМНИЦЯ. В рукописі епіграма без наголовка. Наголовок беру з тексту слідом за Овеном („*The wordsl dungeon*“). Величковський узяв порівняння від Овена, але змінив основно кінець:

Овен: *..Vincula quae? Mulier.*

Вел.: *..vincula corpus erit.*

Одну й ту саму епіграму опрацював Величковський в чотиристиху церковнослов'янською мовою, що відмітив у заголовку (*По словенску*) і латиською (*По латині*).

Переклад: *По слов'янськи*

Земля наче темниця чоловікові, це бо наче кам'яні стіни довкруги землі небо, гріхи кріпкі стражники, кайдани ж тіло; в нім же замість в'язня душа дуже страждає.

По латині

Тюрмою є земля, небо наче мури, сторожем гріхи, кайданами тіло.

Є це перерібки з епіграми Овена (IV, 253. *The wordsl dungeon*).

IV. ВІРША.

ВІРША ГЕТМАНОВІ І. САМІЙ-
ЛОВИЧЕВІ. *заточеннєм всім із раю —*
зам. заточеніємъ всімъ зъ рая.

іже — в тексті Величка іж, через що
неповний вірш і захитана рима.

розличних — зам. різних.

єсть — додаю для ритму.

добрих діл — в тексті добрих діл єму.
Опускаю єму, щоб вирівняти рядок (13
складів).

Рік би хтось — зам. Реклѣ би хтось.

Одвічаю — зам. Отвѣщаю.

страшне діло (страшно дѣло) — не
виключена тут помилка: страшно зіло
(дуже).

попрати — збороти.

тезоіменитий — того того самого іме-
ни (І в а н Самійлович).

російського — тут: руского, україн-
ського. „Російський вожд” це україн-
ський гетьман Самійлович.

Десниця — права рука.

глагол — слово, мова.

Дая — даючи.

Хрестами — в тексті: крилами, але
далі скрізь: крестом, коестами. Натяк
на герб Самійловича Шалява (три ка-
валерські хрести).

міютиши — маючи.

І он Кушник... цей і слідує рядок у перводруку попсовані: *И онъ Кушникъ чеба тебѣ Іоанну / Спріє и до неба и до Бога; о семъ непрестанну...*

На пространню у небі — зам. На пространню въ небѣ.

Перед Богом — зам. Предъ Богомъ.

Український — так мусіло бути і в рукописі, що видавці імовірно поправили на *Малоросійській*, через що затрачено ритм (зам. 13 складів вишло 14).

У. КУНШТОВНІ ВІРШІ

Поміщую тут кілька типових барокових віршів, як фігурний, азбучний і т. д. Звали їх уже в тому часі кунштовними, або „куръезними”.

1. ОФІРОВАННЮ КНИЖЕЧКИ.

Книжицю — зам. книжицу.

сице (ц.-слов.) — так.

Йоана зам. Йоанна, і далі: данна.

Аще (ц.-слов.) — коли.

я — зам. аз.

Мольби — зам. Молби.

В перше надрукував Н. Петров („Труды Кіев. Дух. Акад.” 1866, июль ст. 323). В. Перетц відмічує: „Згадане тут ім'я автора, Йоанна, виключає можливість приписати цей й аналогічні вір-

ші Лаврентію Величковському, а веде нас „до його брата Івана” (ст. 116).

2. ДІВА МАРІЯ. В тексті без заголовка, за те позначено: „Величковського”. — Є це азбучний вірш, цебто кожне слово починається від іншої букви в порядку церковно слов'янської азбуки. При змодернізованому правописі виійшли по два слова на з тому, що ц.-слов. азбука знає тут дві букви з і з, подібно два слова на о і ц (в ц.-слов. є о звичайне і подвійне у і оу) та і (і і и).

зачах званим ц.-слов. зам. сачахъ званымъ.

умне зам. оумне.

Отче зам. оотче.

чисте, в тексті помилково исте, на що звернув уже увагу Чижевський.

Матере зам. Матері.

3. МАРІА — ЄВА. В рукописі заголовок *Марія Ева* з поміткою Величковського: *власнои праи*.

4. ЧАСИ. В рукописі вірш без наголовка. Перетц вважає цей вірш за попсований, або зле записаний (ст. 103). Як виказав Чижевський є це в епіграматичній формі (ст. 35), представлені т. зв. „Години мук Христових”. Дрібні помилки справив Чижевський.

Зміст вірша такий: О півночі зв'язано, в утрєнню (3. год.) наплюто Йому в лице, в першій годині (6 рано) укороновано теоновим вінком, в другій год. (дев'ятій) проколєно бік, вечером знято з хрєста, ніччю покладєно до гробу. Є це римський спосіб числення часу.

Північ зам. *полунощ*. Поправляю для риму.

гріхи маже — Христос „змазав” гріхи людей своєю смертю.

утрєнь час — ранок, тут: 3. година.

первий — перший час (6. год.).

боде — коле. В Перетца помилково: *Будетъ*.

бік — зам. *бокъ*.

вєчірні — зам. *вєчерня часа* (6 год.).

знятий — Христос знятий з хрєста.

смерк в рук. смрак, 9. година.

гріб — зам. *гробъ*.

полагає — тут: покладає. складає.

Перерібка з довшого латинського середньовічного вірша

5. З БОГОМ. В рукописі без наголовка. Зверху позначено *Того ж.* цебто: Величковського. Перетц назвав цей віош загадочним. (загадочное двустишье.. Отказываемся розгадать это двустишие). Як виказав Д. Чижевський є це зви-

чайний у добу барока вірш зложений майже з самих скорочень, яких є аж 10.

Перетц подав помилково початок: С осмъ. Чижевський пропонує чотири можливі поправки:

1. С от-м — Со отцом,
2. Со с-м — Со сином,
3. Со с-м — Со словом,
4. С о с-м: с — Слово о сем: с.

Приймаю цю останню поправку, бо лише тоді вірш матиме 13 складів.

В вірші вжито звичайних у церковному письмі скорочень (б-гом) або назв букв (д — добро, л — люди).

Берков подає подібний московського походження вірш, видимо написаний під впливом Величковського:

С богом з де перебувати в свѣтѣ,

Ноп, нас хранит всѣх от сѣти.

(„Вирши. Силлабическая поэзия XVII. до XVIII. вв. 1935, ст. 274).

Цей вірш вказує, що остання з пропонованих Чижевським поправок правильна (ст. 69).

6. АННА. В тексті наголовок: „Раки Величковського”. Раки можна читати так само з-заду допереду.

Вперше надрукував Н. Петров.³

7. НА ЛИЦІ УБРУСА. В рукописі: лицѣ. Чижевський вважає цей вірш за

„дійсно загадковий“, (ст. 36). У Перетца попросту переставлені 2. і 3. рядки, як можна догадатися зі змісту і зі способу римування у Величковського, що римує слідувачі по собі рядки. Поправляю інтерпункцію і слово *зри* на *зріть*. — Вірш можна читати і зкінця, слово за словом.

Авгар — едеський цар, що за переданням мав дістати від Христа його нерукотворний образ (відбиток лиця на скатерті).

Зріть — бачити. В рукописі *зри*.

сладка вкуса (ц.-слов.) — солодкого смаку. Цебто: Солодкий смаком хліб цієї скатерті це Ісус.

8. ГОЛУБ. В рукописі без наголовка. Вірш з поясненнями деяких слів самого автора (подаю нижче).

жовчі зам. *желчи*.

кігтьми зам. *когтми*.

добле — *мужно* (пояснення автора).

чистее зам. *чистіє*.

зобле — *клює*.

люб (пол.) — *або*.

в серці зам. *в серцу*.

спільне — *громадно* (пояснення автора); в рук. *сполне*.

місці — зам. *мѣстцу*.

статечнім — *нехвиючомся* (пояснення автора); в рук. *статечном*.

10. МОЛИТВА — ЛІНІСТЬ. В рукописі без наголовка. Даю тут з перших протиставних слів.

До цього вірша додав Величковський увагу: „Жартовний єсть вірш, которий, гди читається як вірш іде, жарти тільки строїть, леч гди в нім кождее слово першої строки з словами другої противно стоячими злучати будеш — зараз інший сенс правдивий укаже”.

Зі збірника *Зегар*⁶.

11. АВТОР КО ЧИТАТЕЛЮ. Великі букви дають ім'я і прізвище автора: Іоан | Величковский. Зі збірника *Зегар*⁶.

12. ВЕЛИЧАЮ... В рукописі без наголовка. Беру його з основного слова, в якому укривається прізвище автора.

Вірш надрукував зі збірника *Зегар* В. Перетц⁶ з помилками, бо не зауважив, що великі букви повинні давати прізвище автора:

І-с Х-с величаимО
як ввес ест СлАдкій зНаймо.
із несОзданна О-ца
возсіявий ч-тоє
Величаю з маткою тя
всесладкій Х-е.

Правильну лексику подаю в тексті,

відмічуючи замість версаликів відповідні букви курсивою. Є це властиво два вірші, тому й прізвище повторено двічі.

Перед останніми віршами поклав у рукописі автор помітку: „Сіи Върши не о Пресвятой Богородици, тьлько для штучки поетицкой тут ся положили“, а перед цим віршем замість наголовка: *Останняя штучка.*

13. АВТОР ДО ЧИТЕЛНИКА. Розгадка цієї загадки в самій загадці, яку треба читати зкінця, можливо, що і з деякими буквами попередніх слів:

Гіршии хто з них:

Вовк, чи лев?

навспак — зкінця, навпаки.

цинобру — киновар. В давних рукописах писали початкові букви і важніші слова киноваром. У рукописі загадка *Вовк чи лев* певно була написана киноваром і лише її треба читати *навспак*.

Надрукував вперше зі збірника *Земар* В. Перетц (без розв'язки).⁶

ПРИМІТКИ ДО ВТУПНОЇ СТАТТІ

¹ Вѣнецъ молитвъ седмичныхъ дванадесятъ звѣздный ... З Типографіи Кіево-Печерской. Року 1694, іануарія 7. 8^о 1+18 листків. — Друге видання: Київ 1702, 16^о 37 листків.

² Самоиль Величко: Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII-мъ в Т. III. Київ 1855, ст. 9—12. — Деякі дослідники називають її неслухно *Віршою про Дедаля*. Про Дедаля є згадка лише на початку вірші.

³ Н. И. Петров: О словесныхъ наукахъ и литературныхъ занятіяхъ в Кіевской Академіи отъ ее начала до преобразования в 1819 г. „Труды Кіевской Духовной Академіи“, 1866, іюнь, ст. 323.

⁴ Н. И. Петров: Описаніе рукописныхъ собраній находящихся въ г. Кіевѣ. Київ 1904, III, ст. 61 і слід. (ч. 186 [362]) — Рукопис був у збірках Софійського Собору.

⁵ В. Перетц: Новые труды по источниковедению древней русской литературы. Київ 1905, ст. 33.

⁶ В. Н. Перетц: Новые труды по источниковедению др. русской литературы. II. Київ 1909, глава VII, ст. 23—4.

⁷ В. Н. Перетц: Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVIII. веков. III. Ленинград 1929. Академия Наук СССР. Сборник по русскому языку и словесности. Том I, выпуск 3, (4) +122+(2) ст. (розділ XV. Украинская антология 1670—1680-х годов. ст. 73—122).

⁸ гл. В. Перетц: Отчетъ об экспедиціи семинарія русской филологіи в С.-Петербургъ. „Унив. Извѣстія” Київ 1913, ч. 11 ст. 29—31 і окремо.

⁹ Дмитро Чижевський: Український літературний барок. Нариси. Частина перша. Прага 1941, 72 ст. (Відбитка з III т. Праць Укр. Іст.-філ. Товариства в Празі). — Про І. Величковського розд. 3. Майстер малих форм, ст. 31—50.

¹⁰ Проф. Д-р Дм. Чижевський: Історія української літератури. Книжка друга. Прага 1942 ст. 66, 70—71.

¹¹ Др Є. Ю. Пеленський: Іван Величковський, „Краківські Вісті“, Краків 1943, ч. 133 і 134.

¹² Житіє и писанія старчика Паисія Величковскаго. Одеса 1887.

¹³ Як подає С. Величко, в 1687 р. полтавським протопопом був Лука Семіонович. Все ж не є виключене, що це був власне батько Івана — Лука Семіонович Величковський. (т. III. ст. 9).

¹⁴ Исследования и материяли...: III ст. 117.

¹⁵ В своїй праці подав проф. Чижевський нічим не обосновану звістку, що батьком Паїсія був не син нашого поета, теж Іван, а сам поет, що мав би й померти щойно 1726 р. Тоді наш поет мав би яких 90 літ, його дружина не багато менше (!), в добавок мусіла б жити принайменше 120 літ — як це виходило б із зіставлення цього здогаду з даними життєпису Паїсія.

¹⁶ Український літературний барок, ст. 31. В своїй „Історії укр. літератури“ не опрокинувши аргументів Перетца і своїх власних пише чомусь Чижевський: „Майстром світської епіграми був Величковський (не знати чи Лаврентій, чи його брат Іван, обидва писали)” (ст. 66).

¹⁷ П. Пекарській Наука и литература въ Росіи при Петрѣ Великомъ. С.-Петербург 1862, т. II.

¹⁸ Порівняй „Сочиненія” св. Димитрія Ростовского. Київ 1824.

¹⁹ Перетц, назв. праця ст. 80. — Пор.: Отчетъ Имп. Публ. библиотеки за 1884 г. I, ст. 107—113. — До цих здогадів можна ще додати, що в вінку св. Николаю є закінчення, що вказує, що вірш написано в Никольським монастирі 1680 р.

²⁰ В першому рядку перекладу лише 12 складів. На цій основі, ідучи за перовозором, д-р Чижевський виправляє цей вірш так:

Не Бог єсть на сім світі,
світ сей єсть бо Бозі,
Во мнозі світі сім
ми естееми и в Бозі.

Одначе при тім руйнується зовсім кінцівку — протиставлення, яке треба було задержати: ми — обисьми і в Бозі).

²¹ Чижевський, названа праця, ст. 37

²² Тамже, ст. 38.

²³ Оголосив друком акад. В. Перетц.

²⁴ С. Бугословський, Отчетъ... „Унив. Извѣстія”, Київ 1913, ч. 10, ст. 35.

²⁵ Тамже.

З М І С Т

Вступна стаття:

Є. Ю. Пеленський: Іван Величковський	5
--	---

П и с а н н я:

I. До Чительника	51
II. Мирські слова	53
III. Духовні слова	65
IV. Вірша Гетьманові Іванові Самійловичові	77
V. Кунштовні вірші	85

П о я с н е н н я:

Примітки до тексту	92
Примітки до вступної статті	121

Гуртова Книгарня „БИСТРИЦЯ”, Краків,
Медова 9, — поручає книгарням слідуєчі нові
видання „Українського Видавництва” і „Бург-
ферлягу”, одержані до виключної розпродажі
та власні:

Часописи:

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА. Часопис
українського Вчительства в Ген. Гу-
бернії. Офіційне видання. Місячник
Рік вид. II. Ціна числа 2.—
Річна передплата 20.—

УКРАЇНСЬКА КНИГА. Книгознав-
чий річник. Рік видання V. („У 450-
ліття українського друкарства в Кра-
кові”) 16.—
На ілюстр. папері 24.—

Українська Книгознавча Бібліотека:

(Відбитки з „Української Книги“)

Степан Сірополко: Швайполт Фіоль,
Перший друкар словянських кири-
личних книг 2.—
Дмитро Чижевський: Українські дру-
ки в Галле (XVIII. ст.) іл. 5.—

<i>Петро Зленко: Книга в українській на-</i> <i>родній словесності</i>	2.—
<i>Дам'ян Горняткевич: Україніка в архі-</i> <i>вах Кракова</i>	2.—

Українські Книгознавчі Записки:

<i>Бібліографія наукових праць проф.</i> <i>д-ра Володимира Кубійовича . . .</i>	2.—
---	-----

Літературознавча Бібліотека:

<i>Євген Ю. Пеленський: Овідій в укра-</i> <i>їнській літературі</i>	5.—
<i>Євген Ю. Пеленський: Богдан Лепкий</i>	5.—

Літературна Бібліотечка

(Вибрані твори українських класиків)

<i>Іван Величковський: Писання . . .</i>	7.—
<i>Гетьман Іван Мазепа: Писання . . .</i>	3.—

Готуються до друку

<i>Слово о полку Ігоревім</i>	—.—
<i>Іван Некрашевич: Писання</i>	—.—
<i>Лев Боровиковський: Писання</i>	—.—
<i>Олександра Псьолівна: Писання</i>	—.—

3,72 (1987)

РІ 6747 у

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ. ПИСАННЯ

91171/5

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ

ПИСАННЯ

Б